

**UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA ZOOTEHNIKO**

Blaž ŠTRANCAR

**ANALIZA KMETOVANJA IN TRŽENJA NA
EKOLOŠKI KMETIJI**

DIPLOMSKO DELO

Univerzitetni študij

Ljubljana, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA ZOOTEHNIKO

Blaž ŠTRANCAR

ANALIZA KMETOVANJA IN TRŽENJA NA EKOLOŠKI KMETIJI

DIPLOMSKO DELO
Univerzitetni študij

**ANALYSIS OF FARMING AND MARKETING ON THE ORGANIC
FARM**

GRADUATION THESIS
University studies

Ljubljana, 2010

Z diplomskim delom končujem Univerzitetni študij zootehniko. Opravljeno je bilo na Katedri za Govedorejo, konjerejo, rejo drobnice, perutninarstvo, akvakulturo, etologijo in sonaravno kmetijstvo Oddelka za zootehniko Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani.

Komisija za dodiplomski študij Oddelka za zootehniko je za mentorja diplomskega dela imenovala prof. dr. Jožeta OSTERCA.

Recenzent: prof. dr. Emil ERJAVEC

Komisija za oceno in zagovor:

Predsednik: prof. dr. Ivan ŠTUHEC
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko

Član: prof. dr. Jože OSTERC
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko

Član: prof. dr. Emil ERJAVEC
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko

Datum zagovora:

Diplomsko delo je rezultat lastnega raziskovalnega dela. Podpisani se strinjam z objavo svoje naloge v polnem tekstu na spletni strani Digitalne knjižnice Biotehniške fakultete. Izjavljam, da je naloga, ki sem jo oddal v elektronski obliki, identična tiskani verziji.

Blaž ŠTRANCAR

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

ŠD	Dn
DK	UDK 631(043.2)=163.6
KG	ekološko kmetijstvo/govedoreja/ekonomika/trženje/analiza kmetovanja/Slovenija
KK	AGRIS E16
AV	ŠTRANCAR, Blaž
SA	OSTERC, Jože (mentor)
KZ	SI-1230 Domžale, Groblje 3
ZA	Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko
LI	2010
IN	ANALIZA KMETOVANJA IN TRŽENJA NA EKOLOŠKI KMETIJI
TD	Diplomsko delo (univerzitetni študij)
OP	VIII, 58 str., 5 pregl., 13 sl., 43 vir.
IJ	sl
JJ	sl/en
AI	Zaradi poudarjanja kakovosti hrane in varstva okolja se povečuje povpraševanje po ekološko pridelani hrani. Zato se vse več kmetij odloča za ekološki način kmetovanja. Dosti kmetij, ki tržijo svoje pridelke, se poslužuje neposredne prodaje, na domu. Na analizirani kmetiji se ukvarjajo z rejo 13 krav dojlj in potomstva. Obdelujejo 25 ha, od tega je 5 ha njiv, 6 ha travnikov in 14 ha pašnikov. Uporabljajo tudi 10 ha zaraščene površine. Lastnih kmetijskih zemljišč imajo 8 ha, od tega 5 ha gozda. Na domu prodajajo meso bikov in mleko, ki ga namolzejo od krav dojlj. Telice prodajajo pri teži 250 kg. S kmetijsko dejavnostjo so v letu 2009 ustvarili okrog 24000 € prihodkov. V času vegetacije vso čredo pasejo na bližnjih pašnikih. Imajo željo urediti hlev s prosto rejo. Kmetovanje bodo morali prilagoditi razpoložljivemu času, saj se bo mladi prevzemnik zaposlil izven kmetije. Strojni park na kmetiji je zastarel in ga bodo morali obnoviti. V bodoče lahko razmišljajo o sodelovanju z bližnjim vrtcem in osnovno šolo ter o dodatni ponudbi ekoloških žit in predelavi mesa.

KEY WORDS DOCUMENTATION

DN Dn
DC UDC 631(043.2)=163.6
CX ecological farming/cattle production/marketing/analysis of farming/Slovenia
CC AGRIS E16
AU ŠTRANCAR, Blaž
AA OSTERC, Jože (mentor)
PP SI-1230 Domžale, Groblje 3
PB University of Ljubljana, Biotechnical Faculty, Department of Animal Science
PY 2010
TI ANALYSIS OF FARMING AND MARKETING ON THE ORGANIC FARM
DT Graduation Thesis (University studies)
NO VIII, 58 p., 5 tab., 13 fig., 43 ref.
LA sl
AL sl/en
AB As food quality and environment protection have grown in importance, so has grown the demand for organic food. Therefore, more and more farms are opting for organic farming. Many farms that sell their own products make use of direct sales on the farm. The present thesis analyses the case of a farm that keeps 13 suckler cows and their offspring. The owner manages 25 hectares of land, of which 5 hectares are fields, 6 hectares meadows and 14 hectares are pastures. There are also 10 hectares of overgrown areas and 8 hectares of agricultural land, of which 5 hectares are forest. On the farm, they sell bull's meat and suckler cows' milk. Heifers are sold when they reach the weight of 250 kilos. With its farming activity, the farm generated 24,000 € income in 2009. During the time of vegetation, all the cattle grazes on the nearby pastures. The owner wishes to set up a barn for free range cattle production. Cattle breed and working methods will have to be adjusted as the young successor has got a job outside the farm. The farm machinery is outdated and needs to be restored. In the future, the farmer might consider to cooperate with nearby nursery and primary school and expanding their offer of organic grains and meat processing.

KAZALO VSEBINE

	Ključna dokumentacijska informacija (KDI)	str. III
	Key words documentation (KWD)	IV
	Kazalo vsebine	V
	Kazalo preglednic	VII
	Kazalo slik	VIII
1	UVOD	1
2	PREGLED OBJAV	2
2.1	EKOLOŠKO KMETIJSTVO	2
2.1.1	Ekološko kmetijstvo	2
2.1.2	Pomen ekološkega kmetijstva	2
2.1.3	Vrste ekološkega kmetovanja	3
2.2	EKOLOŠKO KMETIJSTVO V SLOVENIJI	4
2.2.1	Razvoj ekološkega kmetijstva v Sloveniji	4
2.2.2	Trenutno stanje na področju ekokmetij	5
2.3	PREUSMERITEV KMETIJE V EKOLOŠKO KMETOVANJE	6
2.3.1	Razlogi za preusmeritev	6
2.3.2	Preusmeritev v ekološko kmetovanje	7
2.3.3	Kontrola in certifikacija	8
2.3.4	Organizacije za kontrolo ekološkega kmetijstva	8
2.3.5	Ekološko kmetovanje na živinorejski kmetiji	9
2.3.6	Akcijski načrt	9
2.4	RAZVOJ GOVEDOREJE V SLOVENIJI	10
2.4.1	Možnosti za rejo govedi v Sloveniji	10
2.4.2	Govedoreja in začetki selekcije	11
2.4.3	Prirreja telečjega in govejega mesa	12
2.4.4	Uvedba mesnih pasem	13
2.4.5	Stanje govedoreje v Sloveniji	13
2.5	REJA KRAV DOJILJ	14
2.5.1	Značilnosti reje krav dojlj	14
2.5.2	Osnove sistemov rej krav dojlj	14
2.5.3	Poseben poudarek na paši	16
2.5.4	Pomen živalim prilagojene reje	16
2.6	TRŽENJE EKOLOŠKIH PRIDELKOV IN ŽIVIL	17
2.6.1	Pomen in načini trženja	17
2.6.2	Neposredna prodaja	18
2.6.3	Blagovne znamke	18
2.6.4	Priporočila za trženje ekoloških proizvodov	19
2.7	DOPOLNILNA DEJAVNOST NA KMETIJI	20
2.7.1	Kaj je dopolnilna dejavnost?	20
2.7.2	Direktna prodaja brez posebne registracije	20
3	MATERIAL IN METODE DELA	22
4	REZULTATI	23
4.1	OPIS KMETIJE IN NJENE OSNOVNE DEJAVNOSTI	23
4.1.1	Vipavska dolina	24

4.1.2	Zgodovina kmetije Štrancar	24
4.1.3	Odločitev za ekološko kmetovanje	26
4.2	TRENTNA PRIREJA IN TRŽENJE PROIZVODOV	27
4.2.1	Tehnologija reje govedi	28
4.2.2	Telitve	30
4.2.3	Reja plemenskih telic	31
4.2.4	Ureditev paše	31
4.2.5	Prezimovanje na pašniku	33
4.2.6	Muškatne race	35
4.2.7	Pridelava krme in poljščin	36
4.2.8	Gnojilni načrt, kompostiranje	36
4.2.9	Spravilo krme, letna pridelava krme, potreba po krmi in krmni obrok	37
4.2.10	Trženje na kmetiji	38
4.3	OBJEKTI ZA REJO ŽIVALI	40
4.4	PRIHODKI NA KMETIJI V LETU 2009	42
4.4.1	Prihodki od prodaje mleka	42
4.4.2	Prihodki od prodaje mesa	43
4.4.3	Ostali prihodki iz kmetijske dejavnosti	43
5	RAZPRAVA IN SKLEPI	44
5.1	RAZPRAVA	44
5.1.1	Usmeritev kmetije	44
5.1.2	Razsek in prodaja mesa na domu in ureditev razsekovalnice	45
5.1.3	Zemljišča in pridelava krme	46
5.1.4	Ureditev hlevov	46
5.1.5	Sodelovanje z osnovno šolo in otoškim vrtcem	48
5.1.6	Možnost polne zaposlitve na kmetiji	49
5.1.7	Vztrajanje pri ekološkem kmetovanju	49
5.2	SKLEPI	51
6	POVZETEK	52
7	VIRI	54
	ZAHVALA	

KAZALO PREGLEDNIC

	str.
Preglednica 1: Primerjava ekološkega in konvencionalnega kmetovanja (Bavec in sod., 2001)	7
Preglednica 2: Število goveda in krav po letih (Živinoreja ..., 2009)	13
Preglednica 3: Skupno število živali na gospodarstvu na dan 01.10.2010	28
Preglednica 4: Kolobar	36
Preglednica 5: Gnojilni načrt	37

KAZALO SLIK

	str.
Slika 1: Logotip blagovne znamke Biodar (Blagovna znamka ..., 2010)	19
Slika 2: Logotip blagovne znamke Demeter (Kaj je ..., 2010)	19
Slika 3: Ajdovščina	23
Slika 4: Družinska hiša	25
Slika 5: Zaraščenost površin	32
Slika 6: Napajališče na pašniku	33
Slika 7: Živali na pašniku	34
Slika 8: Krmilna posoda	34
Slika 9: Enostavno krmišče na pašniku	35
Slika 10: Prostor za razsek	39
Slika 11: Krave v hlevu	40
Slika 12: Hlev in izpust	41
Slika 13: Skica hleva, tloris	42
Slika 14: Predlagan tloris prenovljenega hleva s prosto rejo	48

1 UVOD

Ozaveščenost ljudi o zdravem načinu življenja, etološko primerni reji živali in varovanju okolja je vedno večja. Za razvoj ekološkega kmetovanja je pomembna želja po prehranjevanju z zdravo hrano ter zdravo življenje na splošno. Če se bo ozaveščenost ljudi o pomenu sonaravnega kmetovanja še naprej krepila, je prihodnost le tega in sorodnih oblik kmetovanja zagotovljena. Prav zato se zaradi poudarjanja kakovosti hrane in povpraševanja po ekološko pridelani hrani vse več kmetij odloča za ekološki način kmetovanja (Bavec in sod., 2009).

Za doseganje ciljev trajnostnega kmetovanja je bistveno, da pridelavo prilagodimo tako, da ustreza vsem ciljem, ki vodijo v ekološko kmetovanje. Primerno izberemo vrsto živali ter rastlinske kulture. Oboje mora ustrezati lokalnim možnostim (tla, klima, zgradbe in drugi omejitveni dejavniki). Število živali mora biti prilagojeno razpoložljivi obdelovalni površini na kmetiji. S tem si kmetija zagotavlja pridelavo krme in gnojenje z lastnim gnojem. Rastlinska pridelava mora biti dobro premišljena, da ustreza potrebam na kmetiji (Osterc, 1998).

Ekološko kmetijstvo pokriva vse oblike sonaravnega kmetovanja. Pri reji živali je pglavitno zagotavljanje primerne živiljenjskega okolja v katerem živijo živali, zagotavljanje usklajenosti med rastlinsko pridelavo in živinorejo ter pravilno umeščanje kmetovanja v prostor (Bavec in sod., 2001).

Poleg reje živali za prirejo mesa in drugih živil živalskega porekla, reja živali na ekoloških kmetijskih gospodarstvih zagotavlja tudi potrebno organsko snov in hranila za obdelovalno zemljo, s čimer prispeva k izboljševanju tal in razvoju trajnostnega kmetijstva. Ekološka kmetija bi morala pridelati dovolj krme za potrebe reje živali, živali pa morajo imeti dostop na zunanje površine oz. na pašo. Pri ekološki živinoreji so upoštevani visoki standardi dobrega počutja živali. Skrb za zdravje živali temelji na preprečevanju bolezni, pri čemer se še posebna pozornost posveča bivalnim razmeram, živinorejski praksi in gostoti živali (Bavec in sod., 2009).

Prodaja pridelkov je zelo pomembna saj velja, da kar pridelamo, moramo tudi čim bolje prodati. Trženje ekoloških proizvodov je med kmetijami lahko različno predvsem zaradi vrste pridelkov. Večina kmetij, ki trži svoje pridelke, se poslužuje različnih načinov neposredne prodaje, ki je najbolj zanimiva. Z direktno prodajo končnemu porabniku ima kmetovalec večji dohodek in takojšnjo povratno informacijo o zadovoljstvu njegovih strank s proizvodi.

V diplomski nalogi bomo analizirali kmetovanje in trženje na ekološki mešani kmetiji. Opisali bomo, kako na kmetiji kmetujejo in tržijo ter skušali poiskati dobre in slabe strani kmetovanja na ekološki kmetiji, ki jo analiziramo. Dodali bomo tudi svoje poglede na kmetovanje in predloge za izboljšavo kmetovanja.

2 PREGLED OBJAV

2.1 EKOLOŠKO KMETIJSTVO

2.1.1 Ekološko kmetijstvo

Ekološko kmetijstvo je način trajnostnega kmetijstva z najmanjšim izpustom toplogrednih plinov in najmanjšo porabo energije ter tudi sicer z najmanjšim negativnim vplivom na okolje. V svetovnem in evropskem prostoru je ekološko kmetijstvo v porastu in vse večje je zanimanje za ekološko pridelane surovine v živilsko predelovalni industriji in v trgovini, saj je vse več potrošnikov ekoloških živil, ki poleg najvišje kakovosti v pridelavi (brez lahko topnih mineralnih gnojil, sintetičnih sredstev za varstvo rastlin, gensko spremenjenih sestavin, hormonov, ...) v ekoloških živilih najdejo izvrsten okus in upoštevanje varovanja okolja ter dobrega počutja živali (Bavec in sod., 2009).

V ekološkem kmetijstvu se celostno dopolnjujeta rastlinska pridelava in reja živali ter s tem sledenje naravnim metodam in kroženju snovi v naravi. V sistemu ekološkega kmetovanja je zagotovljen tudi nepretrgan in pregleden nadzor nad pridelavo in predelavo teh pridelkov oziroma živil »od njive do krožnika«. S tem je zajamčena večja varnost tistim potrošnikom, ki se za takšne pridelke oziroma živila odločijo. Ekološko kmetovanje obenem zagotavlja pridelavo zelo kakovostne in varne hrane z bogato prehransko vrednostjo in veliko vsebnostjo vitaminov, mineralov in antioksidantov (Bavec in sod., 2001).

Ekološko kmetijstvo predstavlja način kmetovanja, ki pridobiva vse večji pomen v slovenskem kmetijskem prostoru. Slovenija ima pestre naravne danosti, z različnimi tipi pokrajin in bogato krajinsko členitvijo, z velikim deležem gorsko višinskih kmetij in drugih območij z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost. In prav zato ima tudi odlične možnosti za nadaljnji in pospešen razvoj tega načina kmetovanja, ki pomembno prispeva k zagotavljanju javnih dobrin, ohranjanju kulturne kmetijske krajine, ohranjanju oziroma izboljšanju biotske raznovrstnosti, varstvu pitne vode in varovanju celotnega okolja nasploh (Kaj je ekološko kmetijstvo, 2010).

Ekološko kmetijstvo je tudi vse pomembnejši segment evropske kmetijske pridelave in predelave, kjer so prehranske afere spremenile preference potrošnikov glede kakovosti hrane, ki sedaj upoštevajo tudi okoljske vplive in dobrega počutja živali. Ekološka pridelava in predelava tako s kontrolo pridobiva na področju varne prehrane pomembno mesto (Bavec in sod., 2001).

2.1.2 Pomen ekološkega kmetijstva

Ekološko kmetijstvo v največji možni meri vpliva tudi na trajnostno gospodarjenje z obnovljivimi naravnimi viri ter pomeni uveljavljanje načela dobrega počutja živali oziroma živalskim vrstam in pasmam prilagojeno rejo. V ekološkem kmetijstvu se celostno dopolnjujeta rastlinska pridelava in reja živali in s tem sledenje naravnim metodam in kroženju snovi v naravi (Bavec in sod., 2001).

Ekološko kmetovanje obenem zagotavlja pridelavo visoko kakovostne in varne hrane, z bogato prehransko vrednostjo in veliko vsebnostjo vitaminov, mineralov in antioksidantov. Ker je uporaba lahko topnih mineralnih gnojil, kemično sintetiziranih fitofarmacevtskih sredstev (pesticidov), gensko spremenjenih organizmov in proizvodov pridobljenih iz teh organizmov ter različnih regulatorjev rasti pri tem načinu kmetovanja prepovedana, praktično ni pričakovati ostankov teh snovi v pridelkih ali živilih ter posledično tudi pri potrošnikih (Bavec in sod., 2001).

Podlagi ekološkega kmetijstva sta v rastlinski pridelavi kolobar in skrb za rodovitnost tal (ohranjanje oz. povečevanje rodovitnosti). V ekološkem kmetijstvu je prepovedana uporaba lahko topnih mineralnih gnojil in sintetičnih sredstev za varstvo rastlin. Ekološko kmetijstvo temelji na gnojenju z organskimi gnojili, varstvo rastlin pa na preprečevanju pojava bolezni, škodljivcev in plevela s kolobarjem, obdelavo tal, izbiro odpornejših rastlin, uporabo biotičnih (predatorjev) in biotehničnih sredstev. Živinoreja je prilagojena lastni pridelavi krme, obremenitev do 2 GVŽ/ha, izpust naj bo najmanj 180 dni v celem letu, določeni so minimalni standardi glede hlevskih površin (osvetlitev, zrak, velikost in kakovost ležišč), prepovedana je živalim neprilagojena reja, prav tako krmljenje krvne in kostne moke ter druge krme živalskega izvora, prepovedana je uporaba hormonov, preventivna uporaba antibiotikov in zdravil proti stresu pred zakolom. Prepovedana je tudi uporaba gensko spremenjenih organizmov, kar velja za rastlinsko pridelavo ter rejo živali (Bavec in sod., 2001).

Ekološko kmetijstvo je pomembno tudi s stališča preživetja kmetij, ki so v ekološkem kmetovanju našle svoj prostor, potrditev dobrega dela, ter navsezadnje primerno ovrednotenje truda, ki ga vlagajo v takšen način trajnostnega kmetovanja.

Glavni cilji ekološkega kmetovanja, ki jih opredeljuje v svojih smernicah za ekološko kmetovanje in predelavo živil Mednarodna zveza gibanj za ekološko kmetovanje IFOAM (International Federation of Organic Agriculture Movements) (Bavec in sod., 2001):

- Pridelovati živila visoke prehranske vrednosti v zadostni količini,
- delati z naravnimi sistemi, v katerih človek ne sme prevladovati,
- spremljati biološki cikel v okviru pridelovalnega sistema, vanj vključevati mikroorganizme, talno floro in favno, rastline in živali,
- spremljati in dolgoročno povečevati rodovitnost tal,
- uporabljati lokalne vire kmetijskega sistema,
- delati predvsem znotraj sistema s poudarkom na organski snovi in kroženju hranil,
- omogočati živalim primerne življenjske razmere,
- preprečevati vse vrste onesnaženja, ki so posledica kmetijske dejavnosti,
- ohraniti genetsko različnost in varovati preživetje vrst,
- kmetijsko pridelavo vrniti v okvire okolju prijaznih dejavnosti,
- doseči socialno in ekološko sozvočje v pridelavi na kmetiji, saj naj bi ekološko kmetovanje spremenilo tudi način razmišljanja.

2.1.3 Vrste ekološkega kmetovanja

Biološko dinamično kmetijstvo

Biodinamika ali biološko-dinamična metoda gospodarjenja, je metoda sonaravnega kmetovanja, ki upošteva ekološke metode kmetovanja in tudi zakonitosti naravnega gibanja Zemlje in letnih časov. Utemeljil jo je dr. Rudolf Steiner (Demeter ..., 2010).

Biološko-dinamično kmetijstvo je neposredno vezano na naravne vplive, ki se časovno spreminjajo (Lunin oz. Setveni priročnik). Osnova biodinamike so ekološko in biodinamično pridelana semena in sadike, kompost za gnojenje, kolobarjenje ter ustrezni čaji in pripravki za zaščito rastlin. Ne uporabljajo gensko spremenjenih organizmov, razkuženih semen, mineralnih gnojil, pesticidov in drugih kemičnih sredstev. Za biološko-dinamične pripravke uporabljajo sestavine iz mineralnega, rastlinskega in živalskega sveta (Demeter ..., 2010).

Pri vseh kmetijskih ukrepih je potrebno aktivirati spodbujajoče in oživljajoče procese v naravnem dogajanju. Biodinamičen način kmetovanja je oblikovanje življenjskih povezav. S človeškim delom se zaradi nege plodnih tal, kulturnih rastlin, semen in domačih živali ob danih naravnih pogojih območje oblikuje v živ organizem. Velika raznolikost žive narave je razlog, da je lahko nek ukrep na enem kraju pravilen, na drugem pa napačen. Za različne načine oblikovanja obratov v okviru teh smernic je treba upoštevati tudi nagnjenja in sposobnosti obdelovalcev. Pri izvajanju ukrepov, ki naj se prilagajajo življenjskemu dogajanju, igra veliko vlogo tudi pravilno izbran čas. Sem spada posebej tudi vestna in redna uporaba biološko-dinamičnih preparatov ter upoštevanje kozmičnih ritmov pri pridelovanju in v živinoreji (Demeter ..., 2010).

Permakultura

Pojem permakultura je skovan iz dveh angleških besed: permanenten, kar pomeni stalen ali trajen ter besede cultura, ki v splošnem pomenu zajema kulturo življenja, bivanja in ustvarjanja. Permakulturo je v osemdesetih letih 20. stoletja utemeljil ter celostno oživel avstralski geograf in biolog Bill Mollison (Kocjan-Ačko, 2001).

Permakultura je tudi način, s katerim ustvarjamo uravnoteženo človekovo okolje. Sama beseda ne pomeni le permanentno agrikulturo (trajnostno kmetijstvo), ampak tudi permanentno kulturo, saj kulture ne moremo dolgo živeti brez uravnoteženega in zdravega kmetijstva in smotrne rabe zemlje. Po eni strani se permakultura ukvarja z rastlinami, živalmi, zgradbami in infrastrukturo (voda, energija, cestne povezave), vendar pa pri permakulturi ne gre za te stvari same, ampak bolj za odnos med njimi in za način, kako jih umeščamo v pokrajino. Cilj je ustvariti ekološka okolja, ki bi lahko ekonomsko preživela, sama krila svoje potrebe, ne bi bila izkoriščena in bi bila na ta način uravnotežena na daljši rok (Mollison in Slay, 1994).

2.2 EKOLOŠKO KMETIJSTVO V SLOVENIJI

2.2.1 Razvoj ekološkega kmetijstva v Sloveniji

V Sloveniji segajo začetki ekološkega kmetovanja v konec sedemdesetih let. Posamezni navdušenci in nekaj organiziranih skupin je že takrat začelo s tem delom, ki se nadaljuje še danes. Zaradi pomanjkanja v prehranski bilanci države, razmere tem prizadevanjem niso bile naklonjene. Kmetijska politika tega segmenta ni upoštevala. Marsikdo je obupal. Nekatera društva so ostala, ker pa niso imela izdelanega skupnega osnutka razvoja in so si bila velikokrat ena drugi največji nasprotnik. Sredi devetdesetih let se je z oblikovanjem Strokovne skupine za sonaravno kmetovanje, ki deluje v okviru Kmetijske svetovalne službe Slovenije, uspelo povezati strokovnjake iz različnih področij, institucij in nevladnih organizacij ter tako združiti moči in hotenja za razvoj ekološkega kmetovanja pri nas (Bavec in sod., 2001).

S približevanjem Slovenije EU je to področje dobilo pomembno mesto tudi v ukrepih agrarne politike pri nas. K sreči je bilo takrat že marsikaj narejeno. Strokovne službe in nevladne organizacije so že izobraževale pridelovalce in strokovnjake na tem področju. Organizirali so ekskurzije, predavanja in seminarje. Uveljavili so zahtevo, da mora vsak, ki se želi priznati ukvarjati z ekološkim kmetovanjem opraviti obvezno tridnevno uvodno izobraževanje. V štirih letih se ga je udeležilo 2000 zainteresiranih. V letu 1998 so začeli postavljati temelje kontrolne službe, ki uspešno deluje (Bavec in sod., 2001).

Pomembno prelomnico v razvoju ekološkega kmetovanja v Sloveniji pa pomeni leto 1999, ko je bila ustanovljena Zveza združenj ekoloških kmetov Slovenije. Društva, ki so delovala na tem področju, so se povezala. To je eno najpomembnejših dejanj, saj bo le s skupnim nastopom mogoče sprejemati in uresničevati nove izzive. V okviru podpor za razvoj kmetijstva je Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano vključilo tudi program razvoja ekološkega kmetovanja. Prvi ekološki kmetje so dobili od države podpore, pridelovalci so uspeli organizirati prve ekološke tržnice. Ekološko kmetovanje je dobilo z Zakonom o kmetijstvu podlago za delo in razvoj (Bavec in sod., 2001).

Na razvoj ekološkega kmetijstva pri nas so pomembno vplivali tudi stiki in sodelovanje s kolegi iz tujine. Nekatera naša združenja so člani mednarodnih organizacij na tem področju (Bavec in sod., 2001).

Število ekoloških kmetij oziroma pridelovalcev oz. predelovalcev v Sloveniji iz leta v leto narašča. V letu 1998 je bilo v kontrolo vključenih le 41 pridelovalcev ali kmetijskih gospodarstev, v letu 2009 pa že 2096 (Kaj je ekološko kmetijstvo, 2010).

Dosedanje vstopanje ekoloških kmetij v kontrolo in povečanje površin za ekološko pridelavo predstavlja stalno rast, kar se pričakuje tudi v prihodnjem obdobju. Še vedno pa se kaže nujna potreba po večji količini pridelkov in organiziranem nastopanju na tržišču, z osveščanjem potrošnikov in tudi pridelovalcev. V dosedanji pridelavi daleč prevladuje travnine oziroma reja prežvekovalcev (goveda, ovac in koz) in konj, čeprav je povpraševanje potrošnikov največje po svežih vrtninah in sadju ter mlevskih in mlečnih izdelkih (Kaj je ekološko kmetijstvo, 2010).

2.2.2 Trenutno stanje na področju ekokmetij

V letu 2009 je bilo v ekološko kontrolo vključenih 2.096 kmetijskih gospodarstev (kar predstavlja 2,6% vseh kmetij v Sloveniji) z 29.388 ha kmetijskih zemljišč v uporabi (6,2% od vseh kmetijskih zemljišč v uporabi v letu 2009). Od teh je 1.853 kmetij že končalo preusmeritveno obdobje (pridobilo ekološki certifikat), ki traja najmanj 24 mesecev od prve prijave v kontrolo. Število pridelovalcev se vsako leto povečuje. V letu 1999 je za plačilo za pod ukrep Ekološko kmetovanje v okviru Programa razvoja podeželja zaprosilo 41 pridelovalcev, v letu 2009 pa že 1.978. Klub povečanemu številu ekoloških kmetij, se še vedno kaže nujna potreba po večji količini pridelkov in organiziranem nastopanju na tržišču z osveščanjem potrošnikov in tudi pridelovalcev. Povpraševanje potrošnikov je največje po svežih vrtninah, sadju in nemesnih predelanih živilih (mlevski in mlečni izdelki) (Analiza ..., 2009).

Uspeh ekološkega kmetovanja je odvisen tudi od povezovanja pridelovalcev. Tako je danes v Slovenskem prostoru že kar nekaj združenj, ki združujejo sonaravne kmetovalce. Med seboj se razlikujejo po namenu, kot tudi po viziji oz. filozofiji sonaravnega kmetovanja, ki jo zagovarjajo. Ekološki kmetovalci se za potrebe svoje dejavnosti vključujejo in združujejo v različna društva, zveze, organizacije (Zveza združenj ekoloških kmetov Slovenije Biodar, združenje ekoloških kmetov Gorenjske,...) (Bavec in sod., 2009).

2.3 PREUSMERITEV KMETIJE V EKOLOŠKO KMETOVANJE

2.3.1 Razlogi za preusmeritev

Razlogi za preusmeritev v ekološko kmetovanje so lahko različni. Lahko se jih razdeli na ekološke, gospodarske, prehransko fiziološke in svetovno nazorske. Iz ekološkega vidika so ti razlogi v ohranjanju naravnih bogastev in biološke raznovrstnosti (biološke pestrosti), v varovanju okolja, varovanju tal, zagotavljanju živalim primerne reje in prehrane, uporabljanju gensko nespremenjenih rastlin in krme za živali in dajanja prednosti domačemu (Bavec in sod., 2001).

Med gospodarske razloge za preusmeritev lahko uvrstimo zadovoljitev povpraševanja na trgu, gospodarsko alternativo za kmečke družine, obliko kmetijstva, prilagojeno potrebam prebivalstva brez presežkov in stroškov zaradi onesnaževanja okolja, manjšo odvisnost od industrije (gnojila, in sredstva za varstvo rastlin) in možnost pridobitve dodatnega dohodka zaradi višjih subvencij. Prehransko fiziološki razlogi za preusmeritev so morda s strani osveščenega potrošnika najpomembnejši, saj so v oskrbi z zdravo hrano brez ostankov pesticidov, hormonov v prehrani živali in drugih zdravju škodljivih snovi tudi najbolj razpoznavni. Ekološko kmetovanje je način razmišljanja in življenja (Bavec in sod., 2001).

V preglednici 1 so prikazane prednosti in pomanjkljivosti konvencionalnega in ekološkega kmetovanja.

Preglednica 1: Primerjava ekološkega in konvencionalnega kmetovanja
(Bavec in sod., 2001: 23)

Konvencionalno		Ekološko	
Prednosti	Pomanjkljivosti	Prednosti	Pomanjkljivosti
-veliki pridelki -pridelki prikupnega videza -velika delovna storilnost -prihranek časa -lažje delo	-sprememba krajine -osiromašenje narave -degradacija tal -ekološka nestabilnost -onesnaževanje okolja -razsipna poraba surovin -odvisnost od drugih -obtoževanje kmetov zaradi odnosa do okolja -izguba kmetove svobode -zniževanje odkupnih cen kmetijskih pridelkov v svetovnem z merilu	-pridelki z najvišjo notranjo vrednostjo -varstvo okolja -pridelavo na kmetiji nadzirajo kontrolne službe -zadovoljitev povpraševanja na trgu -osebna ozaveščenost kmeta -zdravo življenje na kmetiji -poštenost do sebe in porabnika -boljša kakovost ter višje cene -tržna priložnost za določeno število kmetij -ni onesnaževanja okolja s pesticidi -ob primerni skrbi za organska gnojila ni onesnaževanja z nitrati -zmanjšana je odvisnost od industrije gnojil in pesticidov -ohranitev stika z naravo -je tudi način razmišljanja in življenja -živalim prilagojena reja -višje podpore na hektar	-manjši pridelki -višji pridelovalni stroški -ni še dovolj kupcev -neozaveščenost kmetov in kupcev -posmeh sosedov -velik pritisk plevelov, bolezni in škodljivcev v prvih letih po preusmeritvi -na ekološki kmetiji je - potrebna sprememba načina razmišljanja -nujne investicije v stroje za zatiranje plevelov in prilagoditev hlevov -treba je spremeniti način prodaje (več neposrednega trženja) in že na kmetiji doseči čim višjo dodano vrednost -potrebna so nova ali drugačna znanja o pridelavi -preusmeritveno obdobje traja dve leti ali dlje, da so lahko pridelki priznani kot ekološki

2.3.2 Preusmeritev v ekološko kmetovanje

Ko se kmet odloči za ekološko kmetovanje, mora opraviti uvodni izobraževalni tečaj. Prijaviti se mora kontrolni organizaciji, ki bo njegovo preusmerjanje kontrolirala. Sama preusmeritev traja dve leti. V prvem letu pridelke prodajajo kot konvencionalne, v drugem letu pa lahko imajo že oznako iz preusmeritvenega obdobja. V tretjem letu so pridelki preusmerjene kmetije že lahko označeni z blagovno znamko ekološke pridelave, pod pogojem, da je bila preusmeritev uspešna in da kmetija ustreza ekološkim standardom (Bavec in sod., 2001).

V preusmeritvenem obdobju mora kmetija prilagoditi način kmetovanja, da ustreza ekološkim standardom. V živinoreji to pomeni živalim prijazno rejo, ki spoštuje njihove lastnosti in potrebe. Urediti je potrebno tudi vse spremljevalne objekte, ki omogočajo takšen način reje (hleve, prostore za skladiščenje hlevskega gnoja, gnojnice, gnojevke). Poskrbeti je potrebno, da so živali ustrezno dolgo v izpustih ali na paši. Pridelavo krme je potrebno urediti tako, da ne obremenjuje okolja in se kmetuje v skladu z naravo, »Ob pravem času prave stvari« (Bavec in sod., 2001).

2.3.3 Kontrola in certifikacija

Pridelovalci, ki želijo svoje pridelke tržiti kot ekološke, morajo biti vključeni v sistem kontrole, to pa pomeni redne preglede in certifikacijo. Tako je zagotovljena verodostojnost ekoloških pridelkov, ki pomaga utrjevati zaupanje porabnikov. V kontrolo se pridelovalec prijavi tako, da podpiše pogodbo o izvajanju kontrole ekološke pridelave na kmetiji. Izpolniti mora obrazec, kjer navede vse parcele, ki jih je obdelal in katere kulture rastejo v koledarskem letu na posameznih parcelah. Poleg tega mora navesti tudi datum zadnje uporabe nedovoljenega sredstva, število živali po kategorijah in število GVŽ na hektar, način reje, število dni na prostem, dokup krme v preteklem letu, način trženja ter količino in vrsto letnih pridelkov. Za popoln opis enote je treba dodati še natančen načrt hleva in gospodarskih poslopij ter označiti prostore za skladiščenje in morebitno predelavo (Repič, 2001).

Na vseh področjih kontrole (pridelava, predelava, prodaja) kontrolor po natančnem ogledu napiše kontrolno poročilo. Ta poročila so sestavljena tako, da je nedvoumno napisano dejansko stanje na kmetiji ali v predelovalnem obratu. Izpopolnjeno kontrolno poročilo podpiše tudi pridelovalec oziroma odgovorni v predelovalnem obratu. S tem potrdi verodostojnost kontrolnega poročila. Kontrolna poročila so osnova za certifikacijo. Če kontrolor pri pregledu ugotovi določene napake, po dogovoru s pridelovalcem določi rok, v katerem morajo biti pomanjkljivosti odpravljene. V primeru neupoštevanja predpisov je določenih več stopenj kazni (sankcij). S certifikacijo da kontrolna organizacija pisno zagotovilo, da je jasno določena pridelava ali način pridelave metodično ocenjen in ustreza določenim zahtevam (predpisom za ekološko kmetovanje). Sistem certifikacije opravlja kontrolna organizacija po svojih pravilih in postopkih za potrjevanje ustreznosti (Repič, 2001).

Certifikat je dejanski rezultat kontrole in pregleda kontrolnih poročil. Pri prodaji pridelkov in živil pod oznako »ekološki«, mora biti certifikat predložen prodajalcu oz. kupcu. Certifikat potrjuje ekološko kakovost kmetijskih pridelkov in živil. To je uradni dokument, ki ga izda kontrolna organizacija, s katerim potrjuje skladnost pridelave, predelave, pakiranja, skladiščenja in transporta ekoloških pridelkov, živil in krmil, z veljavnimi predpisi za ekološko kmetijstvo (Ekološko kmetijstvo ..., 2010).

2.3.4 Organizacije za kontrolo ekološkega kmetijstva

Kontrolo ekološke pridelave oziroma predelave opravljajo organizacije za kontrolo, ki izpolnjujejo tehnične, administrativne in organizacijske pogoje, ki jih predpiše za ekološko kmetovanje pristojen minister. S širitvijo ekološkega kmetijstva se veča tudi zahtevnost in obseg dejavnosti kontrolnih organizacij. Pri prometu z ekološkimi pridelki oziroma živilimi ima transparentnost in sledljivost velik pomen. V ta namen je treba poiskati mehanizme, ki bodo organizacijam za kontrolo omogočali neprekinjeno sledljivost ekoloških pridelkov oziroma živil (Akcijski načrt ..., 2006).

Organizacije za kontrolo ekološkega kmetijstva (Bavec, 2009):

- IKC inštitut za kontrolo in certifikacijo UM
- Bureau veritas, d.o.o.
- Inštitut za kontrolo in certifikacijo v kmetijstvu in gozdarstvu Maribor.

Vsak pridelovalec mora kontrolorju omogočiti dostop do proizvodnih in skladiščnih prostorov, vseh kmetijskih površin, ki jih obdeluje, pa tudi zapiskov in ustrezne dokumentacije. Kontrolorju oziroma kontrolni organizaciji posreduje vse informacije, ki jih ta potrebuje za preverjanje (Bavec in sod., 2001).

2.3.5 Ekološko kmetovanje na živinorejski kmetiji

Da se pride do takšnega načina razmišljanja, ki človeka približa ekološkemu kmetovanju oziroma gospodarjenju, mora preteči nekaj časa. Pokazalo se je namreč kako negospodarna in neetična je pretirana skrb za kratkoročno gospodarnost v živinoreji. Veliko tegob, ki doleti kmete izvira namreč iz živalim neprilagojene reje, krmljenja in oskrbe. Zato je pomembno, da se kmet pri odločitvi za ekološko kmetovanje zaveda in dojame, da ekološko kmetovanje ni le doseganje minimalnih standardov, ki urejajo to področje. Do živali in celostnega kmetovanja mora gojiti osebni odnos. Živali so njegova sobitja, ki začitijo zadovoljstvo in prijateljski odnos, enako kot lahko čutijo tudi malomarnost in grobost rejca in se zato počutijo slabo (Slabe, 2001a).

Osnova pri ekološki reji živali je zagotavljanje njihovih fizioloških in etoloških potreb (Pšaker, 2001).

Prehrana živali je ob splošnem dobrem počutju živali eden temeljev za zdravje živali, zato je za rejca posebej pomembno, da to področje čim bolj obvladuje. Ekološki kmet se mora zato usposobiti, da živali natančno opazuje in zna čim bolj razumeti, kaj mu lahko sporoči njihovo obnašanje (Slabe 2001b).

2.3.6 Akcijski načrt

Slovenija ima s svojimi naravnimi danostmi dobre možnosti za nadaljnji in pospešeni razvoj ekološkega kmetovanja. Zato je Slovenija na osnovi Evropskega akcijskega načrta za ekološko kmetijstvo in prehrano pripravila svoj nacionalni akcijski načrt razvoja ekološkega kmetijstva v Sloveniji do leta 2015. V ta namen je Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano ustanovilo delovno skupino, v katero so vključeni tudi nekmetijski resorji (okolje, zdravje), strokovnjaki, raziskovalci, trgovci ter predstavniki okoljskih oziroma ekokmetijskih nevladnih organov in potrošnikov (Akcijski načrt ..., 2006)

Akcijski načrt obsega tudi vseh 21 dejanj, ki jih obsega Evropski akcijski načrt za ekološko kmetijstvo in prehrano. Pri njegovi pripravi, spremljanju izvajanja in nadaljnjem razvoju Slovenija tudi aktivno sodeluje. Ta dokument vsebuje analize ter identificira potrebe, cilje, predloge in ukrepe za vzpodbujanje dolgoročnega pospešenega razvoja ekološkega kmetijstva v Sloveniji. Pri tem pa je potrebno poudariti, da mora biti akcijski načrt živ dokument, zato ga bo potrebno ves čas spremljati ter po potrebi tudi dopolnjevati (Akcijski načrt ..., 2006).

Glavni namen tega dokumenta je (Akcijski načrt ..., 2006):

- Opisati in ovrednotiti položaj ekološkega kmetijstva v Sloveniji,
- opredeliti sedanjost vlogo ekološkega kmetijstva v Sloveniji in možno vlogo v prihodnje,
- določiti glavne strateške cilje razvoja ekološkega kmetijstva v časovni perspektivi do 2015,
- identificirati najpomembnejša področja sektorja ekološkega kmetijstva in živil,
- opredeliti prednostne ukrepe po posameznih sektorjih,
- opredeliti prednostne dejavnosti po posameznih ukrepih ter jih ovrednotiti časovno, finančno in operativno.

S pomočjo tega naj bi akcijski načrt dosegel naslednje cilje (Akcijski načrt ..., 2006):

- Zagotavljal naj bi pospešen razvoj sektorja ekološkega kmetijstva in živil kot pomembnega sestavnega dela uresničevanja trajnostnega razvoja v okviru strategije razvoja Slovenije,
- združevanje interesov različnih sektorjev za ekološko kmetovanje ter prodajo in promocijo ekoživil,
- zagotavljanje doslednega sistema nadzora (kontrole) tako pri proizvajalcih kot na trgu (od vil do vilic),
- povečevanje javnega zaupanja v ekološka živila in ekološko kmetijstvo,
- omogočanje izobraževanja in osveščanja širše javnosti o prednostih ekološkega kmetijstva z vidika varovanja okolja in ohranjanja zdravja potrošnikov,
- vključevanje ekološkega kmetovanja v izobraževalne in svetovalne programe,
- vzpodbujanje raziskav na področju ekološkega kmetovanja,
- zagotavljanje varstva ekoloških pridelkov oziroma živil pred morebitno kontaminacijo z GSO,
- vsem kmetovalcem in pridelovalcem, ki imajo za to interes, naj bi omogočili preusmeritev v ekološko kmetijstvo oz. pridelavo,
- omogočanje enakovrednega nastopa slovenskih proizvodov na trgih EU,
- povečanje ponudbe kakovostnih, lokalno pridelanih in zdravju prijaznih živil/hrane na trgu in povečanje njihove porabe, še posebej v javnih zavodih (vrtci, šole, bolnice, itd.),
- spodbujanje oblikovanja t. i. kratkih oskrbovalnih verig z ekoživilom,
- promoviranje trajnostne potrošnje prek odločanja za ekološke izdelke v celotni družbi in za vse generacije.

2.4 RAZVOJ GOVEDOREJE V SLOVENIJI

2.4.1 Možnosti za rejo govedi v Sloveniji

Prežvekovalci so zelo pomembni z vidika predelave voluminozne krme, ki je v večini težko prebavljiva vlaknina. S pomočjo mikroorganizmov, ki razgrajujejo vlaknino v njihovih predželodcih jo spreminjajo v hranljive snovi, ki jih nato prežvekovalec uporabi zase. Tako iz razgradnih produktov voluminozne krme živali proizvedejo na živalskih beljakovinah bogato hrano mleko in meso. Najbolj pomembno dejstvo pri prežvekovalcih pa je to, da s hrano, ki jo jedo ne konkurirajo človeku, saj pojedjo oziroma izkoristijo tisto, česar človek ni sposoben izkoristiti (Osterc, 1998).

V Sloveniji prevladuje absoluten travnat svet. Velik del Slovenije je v osnovi kras. Veliko njiv je občutljivih na sušo. Navedena dejstva in gričevnatost so med razlogi za majhne kmetije, majhne možnosti velikega povečevanja in specializirano ter intenzivno kmetovanje. To je potrebno upoštevati tudi pri načrtovanju govedoreje. Slovenija bi morala pridelati več žit in kolobariti ter pridelovati deteljno travne mešanice in gnojiti z organskimi gnojili, da bi ohranila potrebno rodovitnost zemlje. Mleko in goveje meso bi morali prirediti pretežno z voluminozno krmo, s čim manjšim vsesplošnim obremenjevanjem okolja. V reji je zato pomembna dolgoživost krav, ki dajo kakovostno mleko ter njihovi potomci kakovostno meso. Upoštevanje naravnih danosti, potreb po večji stopnji samooskrbe, predvidevanj o velikosti kmetiji in želja po vsestranski kakovosti narekuje v Sloveniji sonaravno rejo modernega tipa kombinirane pasme goveda. Krave naj bi dale pretežno iz voluminozne krme 5000 do 7000 kg mleka v laktaciji in vsaj 30.000 kg mleka v življenju. Mlade živali v pitanju naj bi hitro rasle in dosegle odlično klavno kakovost. Tem zahtevam ustreza že uveljavljena lisasta pasma v modernem tipu (Osterc, 2008).

Reja govedi za meso, zlasti na ekstenzivnem travinju, je v naših razmerah kot samostojna dejavnost na čistih kmetijah ekonomsko manj zanimiva tudi zato, ker zahteva veliko površino kmetijske zemlje, potrebno za polno zaposlitev delovne sile na kmetiji. Za hitrejši razvoj reje govedi za meso so potrebna stabilna cenovna razmerja, da bi postala ta reja bolj zanimiva za pol kmetije. Brez ustrezne politike pa se reja krav za meso in reja klavnih prvesnic v razmerah, v katerih je zemlja omejitveni dejavnik, ne bo pomembneje razvila (Volk in Rednak, 1995).

2.4.2 Govedoreja in začetki selekcije

Govedoreja je v Sloveniji najpomembnejša živinorejska panoga. Govedoreja je ob prireji mleka in mesa pomembna tudi za ohranjanje obdelanosti kmetijskih površin in podeželja (Program dela ..., 2010).

Prva leta po drugi svetovni vojni so v Sloveniji nadaljevali z govedorejo, kakršna je bila razvita na območju današnje Slovenije med prvo in drugo svetovno vojno. Tudi pasemskih sprememb do začetka petdesetih let ni bilo. Šesto desetletje pa je v slovenski govedoreji zaznamovalo hitro širjenje osemenjevanja in naraščanje povpraševanja po kakovostnih spitanih bikih. Takšno dogajanje je narekovalo slovenskim govedorejskim strokovnjakom, da so se odločili za širjenje lisaste in rjave pasme (sivorjave). Pri obeh pasmah so usmerili selekcijo v kombinirane lastnosti za mleko in meso, pri lisasti celo s poudarkom na meso. Delovne sposobnosti niso več dojemali kot pomembne. Delovno govedo so zamenjali konji in ponekod tudi stroji. Rejci so želeli dobro sposobnost za prirejo mesa, saj so iztržili za meso prodanih živali bistveno več kot s prodanim mlekom. Pospešeno nadomeščanje pšenične, plave in cikaste pasme z lisasto in rjavo pasmo, je izzvalo povpraševanje po plemenskih telicah obeh pasem. Te so rejci dobro prodajali. Uvedba osemenjevanja je odpravila nekatere spolne bolezni, reprodukcija se je izboljšala in ob takrat dolgi življenjski dobi krav je bila ponudba mladih plemenskih telic kar dobra in trgovina živahna. Zato se je pasemska sestava v Sloveniji hitro spremenila in v šestdesetih letih preteklega stoletja je bilo v Sloveniji lisaste pasme že prek polovice staleža govedi. V ta čas sodi tudi uvoz jersey in črnobelih telic na državna posestva. Ta uvoz je bil predvsem politično motiviran. Politiki so načrtovali industrializacijo kmetijstva in tudi živinoreje. Oskrbo mestnih prebivalcev naj bi prevzela državna posestva, ki bi zato morala rediti mlečne pasme govedi (Osterc in sod., 2002).

V šestdesetih letih so pričeli govedorejski strokovnjaki tudi intenzivneje delati na selekciji in uvajati sodobne selekcijske postopke. V Murski Soboti sta leta 1963 prof. dr. Jože Ferčej in dr. Franc Zadavec kot druga v Evropi uvedla načrtno vzrejo mladih plemenskih bikov lisaste pasme (direktni test na ravnost). Seme najboljših bikov so uporabljali za osemenjevanje. Tudi to je prispevalo, da se je ta pasma v Sloveniji zasidrala kot najštevilčnejša in najpomembnejša (Osterc in sod., 2002).

2.4.3 Prireja telečjega in govejega mesa

Prodaja govedi za meso je predstavljala pomemben vir dohodka za kmetije že od začetka denarnega gospodarstva. S to prodajo so slovenski kmetje največ zaslužili. Po navedbah G. Pirca jim je na prelomu 19. v 20. stoletje navrgla prodaja mesa 7,5 krat več zaslužka kot prodaja mleka in mlečnih izdelkov. To dejstvo je v tem času botrovalo precejšnjemu povečanju števila govedi. Takrat so bili za meso najbolj cenjeni spitani voli, ki so dali odlično meso za juho, golaž itd. (Osterc in sod., 2002).

Po drugi svetovni vojni je zaradi pomanjkanja v zahodnih evropskih državah in zaradi razvoja trga v Sloveniji naraslo povpraševanje po rdečem in nemastnem mesu govedi. Zlasti dobro smo ga prodajali v Italijo. To je pospeševalo že omenjeno širjenje lisaste pasme in selekcijo na kombinirane lastnosti, zlasti velik dnevni prirast in dobro klavno kakovost. Tudi rjavo pasmo so selekcionirali v kombiniranem tipu. Slovenski govedorejci so zato pitali čedalje več mladih govedi, predvsem bikov. Povpraševanje po tradicionalnih slovenskih volih pa je upadlo (Osterc in sod., 2002).

To obdobje je zaznamovano tudi z industrializacijo slovenskega kmetijstva. Državna posestva in zadruga so zato zgradile več večjih pitališč, v katerih so intenzivno pitali mlade bike do 450 in 500 kg telesne mase. Dopitane so žive ali najboljše dele (stegno z ledjem in hrbtom) prodajali na zahod, zlasti v Italijo. Največje takšno pitališče je zgradil kombinat Emona v Smledniku. Tam so spitali letno 10.000 glav govedi. Teleta so posestva kupovala pri kmetih, pa tudi iz Slavonije in Vojvodine. Ker je imela večina večjih slovenskih klavnic izvozna dovoljenja, so v sedemdesetih in osemdesetih letih kupovali veliko spitanih živali v Slavoniji in Vojvodini in jih v slovenskih klavnicah zaklali za izvoz. Tam so imele nekatere klavnice organizirano tudi pogodbeno pitanje. Veliko mladih govedi pa so v kooperacijskem odnosu spitali tudi slovenski kmetje. Kar nekaj večjih kmetij se je v devetem devetdesetih preteklega stoletja usmerilo v pitanje goveda. Letno so spitale tudi 100 in več mladih govedi. Take kmetije so večino telet v Slovenijo uvozile. Zato je bilo v tem času v slovenskih klavnicah zaklano več govedi, kot jih je bilo zrejeno v Sloveniji (Osterc in sod., 2002).

Z leti so zredile zahodne države vse več govejega mesa same in izvoz je postal manj zanimiv, pa tudi kakovostnih telet je vse bolj primanjkovalo. V slovenskih klavnicah so bili vse bolj vezani na slovensko prirejo. Zlasti po osamosvojitvi v letu 1991 je uvoz živih govedi za kol močno upadel. Okrog leta 2000 je bilo to število okoli 2000 do 4000 glav. Po podpisu sporazuma z državami CEFTA je bilo uvoženih precej mladih živali za pitanje, zlasti iz Madžarske od 2001-2010 (Osterc in sod., 2002).

2.4.4 Uvedba mesnih pasem

Čepin in sod. (1994) ugotavljajo, da raziskave lastnosti križancev z mesnimi pasmami, ki so bile opravljene v evropskih deželah, in naše izkušnje, dajejo povod za reševanje problemov prireje kakovostnega govejega mesa s križanci krav molznic in z uvajanjem ekstenzivnejše reje goved za meso v predelih, kjer bi naj s tem načinom govedoreje ohranjali kultivirano kmetijsko zemljo. Pri uvajanju reje govedi za prirejo mesa s pašo ni potrebno spreminjati pasme krav. Z rjavimi in zlasti lisastimi kravami ter ustreznim križanjem z mesnim pasmami je mogoče dobiti primerne križance za pitanje. Po slovenskih izkušnjah so krave križanke med rjavo pasmo in šarole zelo dobre dojilje in rejnice. Imajo dovolj mleka za istočasno odreja tudi dveh telet. Rade sprejemajo dodano tele in skrbijo zanj. Prav na kraškem in planinskem svetu, kjer so trde in kamnite kravje poti, imajo kmetje že stoletja dobre izkušnje z rjavo pasmo, saj ima trde parklje.

2.4.5 Stanje govedoreje v Sloveniji

Iz začnih rezultatov letošnjega Popisa kmetijskih gospodarstev 2010 je razvidno, da je v Sloveniji okoli 74.430 kmetijskih gospodarstev. Vsako ima v uporabi povprečno 6,3 ha kmetijskih zemljišč. Govedo redi 35.847 kmetijskih gospodarstev. Po začnih podatkih iz Popisa kmetijstva 2010 redimo v Sloveniji približno 472.000 glav govedi ali 13,2 na gospodarstvo, kar pomeni 10 GVŽ na gospodarstvo. V primerjavi z letom 2000 je število goveda manjše za 6 %. Od skupnega števila govedi je okoli 175.000 krav. Če ta podatek primerjamo z letom 2000, ugotovimo, da se je število krav zmanjšalo za 12 % (Pomembnejši podatki ..., 2010).

V Sloveniji redimo 15 pasem goveda, občasno tudi več, od tega eno avtohtono pasmo – cikasto pasmo, dve tradicionalni – lisasto in rjavo pasmo, ostale pa so tujerodne. Med njimi prevladuje črna bela pasma in mesni pasmi šarole in limuzin. Največ goveda je kombiniranih pasem lisaste in rjave ter mlečne črnobeke pasme (Govedorejska služba Slovenije, 2010).

V preglednici 2 je prikazano število govedi v Sloveniji od leta 1991 do 2009.

Preglednica 2: Število goveda in krav po letih (Živinoreja ..., 2009)

leto	1991	1995	2000	2002	2004	2006	2008	2009
vse govedo	483.860	495.536	493.670	473.242	451.136	452.517	469.983	472.878
krave skupaj	/	/	194.132	194.991	182.074	173.022	175.962	174.076
krave molznice	/	/	140.236	139.980	143.009	112.510	113.400	113.103
druge krave *	/	/	53.896	55.011	48.065	60.511	62.562	60.973

* Pod izrazom druge krave razumemo krave dojilje in rejnice.

2.5 REJA KRAV DOJILJ

2.5.1 Značilnosti reje krav dojlj

Osterc in sod. (1995) navajajo, da ideja o reji krav dojlj v Sloveniji ni nova. Ferčej, Zagožen in Zorc so že leta 1973 v osnovnih smernicah za »bodoči razvoj govedoreje v Sloveniji« napovedali zmanjševanje števila krav za prirejo mleka in svetovali uvajanje mesnih govedi, zlasti dojlj. Že v letu 1978 so pričeli v Logatcu, na obratu Oddelka za živinorejo BF in kmetijah v bližini s poskusi reje dojlj in pašo mladih govedi za meso. Pridobili so kar precej izkušenj. Dokazali so, da je lahko reja dojlj kljub temu, da je delovno in glede krme manj zahtevna tehnologija, pomemben vir dohodka za številne hribovite in gorske kmetije, pa tudi za manj ugodna kraška območja. Primerna naj bi bila tudi za mešane kmetije.

Dojlje so krave, ki jih ne molzejo, saj vse mleko posesajo teleta. Najpomembnejši tržni proizvod krave dojlje je odstavljeno tele. Krave dojlje niso le krave mesnih pasem, ampak mednje prištevamo vse krave, ki ustrezajo definiciji. Dojlje čistih mesnih pasem v Sloveniji v veliko primerih redijo le zaradi potreb po plemenskih bikih (Čepon, 2003).

Za rejo krav dojlj velja, da je delovno nezahtevna ter pri majhnih čredah ne zagotovi primerne dohodka. Reja krav dojlj je primerna za skromne razmere ter zato zelo primerna za sonaravno (ekološko) rejo (Osterc, 1998). Urejena reja krav dojlj postaja zanimiva tudi kot model sonaravne, ekološko sprejemljive reje, ki zagotavlja izpolnjevanje etoloških zahtev živali (Čepon, 2003).

Pogodnja z EU so na področju govedoreje določila dovoljeno količino prireje tržnega mleka in obseg pravic za izplačevanje premij za zaklane živali. Določeno je tudi število premijskih pravic za krave dojlje. Vse to je osnova za načrtovanje obsega govedoreje v Sloveniji (Osterc, 2003). Za rejo krav dojlj je bilo s pogajanji ob vstopu v EU pridobljeno 86.000 premijskih pravic (Čepon, 2003).

Potreba po reji krav dojlj izhaja tudi iz hitrega povečevanja mlečnosti pri kravah molznicah. Za prirejo mleka rejci krave kombiniranih pasem zamenjujejo s kravami mlečnih pasem. Vse več krav v mlečnem tipu, katerih teleta so za prirejo mesa manj primerna, je razlog, da se s teleti molznic priredi vse manj mesa, ki je tudi manj kakovostno kot je bilo včasih meso pitanih mladih živali kombiniranih pasem (Osterc in Čepon 1998).

2.5.2 Osnove sistemov rej krav dojlj

Izhodišča, ki jih je ob načrtovanju gospodarsko uspešne reje krav dojlj potrebno upoštevati, so (Čepon, 2004):

- Naravne danost (pogoji reje): Sistem reje se mora prilagoditi naravnim danostim, obratno ni mogoče.
- Organizirati je potrebno celodnevno pašno rejo krav in telet v času vegetacije ter le nujno potrebno investiranje v objekte za rejo v zimskem obdobju. Reja krav dojlj je dohodkovno ekstenzivna usmeritev v primerjavi s prirejo mleka, zato te reje ne prenesejo velikih vložkov.
- Razmerje med količino in ceno zimske in poletne krme je veliko, saj predstavlja zimska krma kar 70 % vseh stroškov krme preko celega leta.

- Poznavanje potreb krav dojlj po hranilnih snoveh v posameznih obdobjih reprodukcijskega ciklusa je pomembno zato, da lahko uskladimo najcenejšo krmo z največjimi potrebami.
- Poznati je potrebno optimalne ravni telesnih rezerv krav dojlj v posameznih obdobjih reprodukcijskega ciklusa. Od telesnih rezerv je v veliki meri odvisna plodnost krav dojlj.
- Celovito poznavanje lastnosti pasem krav in bikov, ki jih uporabljajo za oplojevanje krav dojlj, je prav tako nujno.
- Potrebna je čim boljša plodnost krav dojlj, ki omogoča vsako leto odrejeno tele.
- Reja mora biti tržno usmerjena.

Čas telitve

Pri celoletni pašni reji je reprodukcija pomembnejša kot produkcija, saj mora biti zaporedje poteka razmnoževanja živine prilagojeno rasti in razvoju ruše. Ta pa je v veliki meri odvisna od naravnih razmer za uspevanje zelnatih rastlin. Kot prvo je treba najprej določiti obdobje v katerem želimo, da bodo krave telile. Z začetkom telitev v sredini februarja in koncem v sredini aprila bodo kasnejše potrebe črede po količini in kakovosti krme dobro usklajene z razpoložljivim zelinjem na pašniku. S pripustom krav je treba pričeti 280 dni pred rokom predvidenim za začetek telitev. Tako naj bo obdobje pripusta od sredine maja do sredine julija. Teleta odstavimo od krav pri starosti pet mesecev to je nekje konec septembra (Vidrih, 2004). Telitveno sezono je smiselno prilagoditi tudi ceni in količini zimske krme in paše (Čepon in sod., 1995).

Pasme krav dojlj

Zmotno je mnenje, da so krave dojlje lahko le krave mesnih pasem (Čepon, 2003). Pasma, ki jih lahko izbiramo za krave dojlje, so dejansko lahko vse, z izjemo specializiranih mlečnih pasem. Kot pasme bikov za o semenjevanje ali pripust so najbolj običajne mesne pasme, včasih tudi kombinirane v poudarjenem mesnem tipu. Od izbire pasem krav in bikov sta odvisni telesna masa in kakovost odstavljenih telet. Za zrejo zdravih, vitalnih in z vidika prireje mesa kakovostnih telet je bistveno, da ima krava primerno mlečnost ter dobro izražene materinske lastnosti od telitve do odstavitve teleta. Mlečnost krave ni odvisna le od pasme, temveč predvsem pri bolj mesnatih pasmah od časa telitve. Pri načrtovanju sistema reje krav dojlj je potrebno upoštevati nadaljnjo tržno usmeritev, saj ni vseeno, ali se kmetija usmerja v prirejo odstavljenih telet za zakol ali za nadaljnje pisanje do klavne zrelosti. Hitreje zrele pasme manjšega okvirja namreč omogočajo kakovostnejša teleta za zakol (Čepon, 2004).

2.5.3 Poseben poudarek na paši

Pašna reja domačih prežvekovalcev naj bi zopet pridobila na pomenu zaradi zahtev po varovanju narave, razvoju postopkov trajnostnega kmetovanja kot tudi zaradi pridelave cenejše in funkcionalne hrane, kljub izrednim dosežkom na področju konvencionalne kmetijske pridelave. Ta je namreč postala prevelik porabnik neobnovljivih virov energije, predvsem nafte. Zaradi uporabe gnojil, fitofarmacevtskih pripravkov, strojev, novih sort in pasem pridelamo več hrane, toda nekateri postopki njene pridelave so postali zaradi drage fosilne energije predragi, npr. pitanje piščancev, prašičev in hlevske reje krav molznic. Verjetno je že vsakomur jasno, da tisti postopki pridelave hrane, pri katerih moramo porabiti veliko fosilne energije nikakor niso usmerjeni v trajnostni razvoj kmetijstva, čeprav so nekateri od njih zelo sodobni (Vidrih, 2004).

Sončno energijo, ki naj bi bila glavna gonilna sila vsega kmetijstva, izkoriščamo vse slabše, oziroma jo puščamo marsikje kar v nemar, posebno v območjih z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost. In takih območji imamo v Sloveniji res veliko, po zadnjih informacijah je več kot 80 % kmetijskih zemljišč. Pašna reja, ki jo sedaj uvajamo ni istovetna s potekom paše na vaških pašnikih v času pred prevlado hlevske reje. Učinkovitost nadzorovane paše je odvisna od intenzitete njenega vodenja (management). Podobno, kot pri vsakem drugem poslu, je tudi zaslužek s pašno rejo odvisen od vložka lastne pameti. Večji kot je ta, boljši bo iztržek (Vidrih, 2004).

Vodenje nadzorovane paše je edino zagotovilo za uspešno pašno rejo krav dojlj. V spomladansko - poletnem času je ta nadzor potreben zato, da živali oskrbimo s čim bolj kakovostnim zelinjem in preprečimo izgubljanje hranljivih snovi iz zelinja s pravočasnim izkoriščanjem ruše. V jeseni in pozimi je potreben nadzor nad tem, da bodo živali čim bolj izkoristile ostanke ruše ali zaloge zelinja, ki so bile pripravljene, da jih uporabimo v tem obdobju. Kakovost krme jeseni in pozimi ni več toliko pomembna, saj so tako krave dojlje kot plemenjak na vzdrževalni krmi, zato lahko temeljito počistijo in pognojijo ogrado v kateri se nahajajo (Vidrih, 2004).

Za pašo krav dojlj je ustrenejša višja, predvsem pa starejša ruša, ki je energetsko bogatejša in vsebuje manj beljakovin kot mlada ter nizka ruša zgodaj spomladi. Če je takšnega zelinja dovolj na razpolago, bodo krave dojlje dajale dovolj mleka za novorojenca in dovolj hitro pridobivale na telesni kondiciji za pravočasen in uspešen naslednji pripust (Vidrih, 2009).

2.5.4 Pomen živalim prilagojene reje

V ekološki živinoreji si rejci prizadevajo za rejo zdravih, po svoji dedni zasnovi zmogljivih in dolgoživih živalih. Le te naj dajejo visoko kakovostna živila in gnojila. Pogoj za izpolnjevanje teh ciljev sta takšna reja in oskrba, ki sta čim bolj prilagojeni vrsti živali in njihovim potrebam (Slabe, 2002). V duhu takšnega razmišljanja je potrebno živalim omogočiti, da se obnašajo v skladu s svojimi naravnimi potrebami. Dobro počutje živali lahko prištevamo k vrednotam, kar že samo po sebi govori, kakšen mora biti odnos do živali (Slabe, 2001a).

Ekološka reja živali je prilagojena etološkim potrebam živali in temelji na doma pridelani krmi. Vse kategorije živali imajo dostop na prosto. Skrb za zdravje živali temelji na preprečevanju bolezni (Bavec in sod., 2009).

Sedanje izkušnje z ekscesi v živinoreji kažejo, da je dolgoročno lahko uspešen le tak način dela z naravo, ki ne krši njenih osnovnih načel, temveč jih skuša razumeti in uporabljati v prid sebi in širši skupnosti (Slabe, 2001a).

K takšnemu razvoju je najbolj pripomogla ozaveščenost javnosti, ki vpliva na razvoj standardov in predpisov, pri urejanju področja živinoreje. V zadnjih letih se je zgodilo precej stvari, ki so pospešile sprejemanje predpisov glede reje živali, katerih proizvode človek uporablja za prehrano ali v druge namene, kot tudi predpisov glede ravnanja z živalmi nasploh (Slabe, 2001a).

2.6 TRŽENJE EKOLOŠKIH PRIDELKOV IN ŽIVIL

2.6.1 Pomen in načini trženja

Ekološko kmetovanje je, tako kot vsaka druga sorodna dejavnost, gospodarska dejavnost, ki naj kmetu in kmečki družini zagotavlja sredstva za življenje in po možnosti tudi uresničevanje zamisli in izbrane življenjske poti (Slabe, 2001a).

Za ekološko pridelavo velja, da išče čim bolj neposreden stik s kupci. Tudi osveščeni porabniki se pogosto želijo sami prepričati, kdo, kako in kje je pridelal živila, ki se bodo znašla na njihovem jedilniku. Takšno zanimanje pride do izraza še posebej, ko se na trgu pojavi novo ekološko pridelano živilo. Zagotovilo, ki potrjuje, da so živila pridelana na ekološki kmetiji skladno s standardi o ekološkem kmetovanju, je certifikat o ekološkem pridelovanju (Slabe, 1999).

Pomoč pri trženju kmetijskih izdelkov ponujajo tudi Združenja ekoloških pridelovalcev sama. Izdajajo informativne sezname/zloženke s podatki, namenjenimi potencialnim kupcem o ponudbi na potrjenih ekoloških kmetijah (Bratuša, 2000).

Med kupci ekološko pridelane hrane so ljudje s pozitivnim mnenjem o ekološko pridelani hrani, saj se jim ta zdi okusnejša, zdrava, kakovostna, neškodljiva, istočasno pa se zavedajo, da je tudi dražja (Pirnat in Vadnal, 2002).

Dohodek na kmetijah se je v zadnjih letih močno zmanjševal. To je posledica zniževanja odkupnih cen večjega dela prodajnih proizvodov na kmetiji in zviševanja proizvodnih stroškov. Ker ni obetov, da bi se položaj v prihodnje bistveno spremenil, morajo kmetije začeti iskati druge možnosti za povečevanje dohodka. Kmetije, ki imajo možnost razvoja, si morajo prizadevati za zniževanje proizvodnih stroškov in vzporedno za povečevanje obsega pridelave (Kulovec, 2002).

Med pogoji za uspešne strukturne spremembe sta tudi tržna miselnost in podjetnost, ki se ne izražata le v naraščanju pridelave in povečanju kmetij, ampak tudi v iskanju dodatnih virov zaslužka, prestrukturiranju kmetijske pridelave, novi vlogi kmetijstva v razvoju podeželja in navsezadnje v iskanju novih tržnih niš in proizvodnih možnosti. Pomembna sta še dosti učinkovitejše trženje in boljša organiziranost proizvajalcev (Vrečko in Čop, 2006).

Najpogostejše tržne poti ekoloških pridelkov in izdelkov pri nas so: neposredna prodaja na domu, prodaja na ekološki tržnici, prodaja kot konvencionalen pridelek in prodaja v trgovine z zdravo prehrano (Slabe, 2000).

Zaradi nižanja stroškov, ki nastajajo pri prodaji v trgovinah, bi lahko del ekoloških proizvajalcev koristil možnosti neposredne prodaje na domu. Po rezultatih izvedene ankete, bi bila namreč večina anketirancev pripravljena nakupovati neposredno na kmetiji, ki bi bila primerno oddaljena (Pavlovič, 2001a).

2.6.2 Neposredna prodaja

Po mnenju kmetov in kmetic, ki prodajajo svoje pridelke na ekoloških tržnicah, je neposredna prodaja zelo pomembna izkušnja, saj tako najbolj spoznajo želje, potrebe in pričakovanja kupcev. S svojim delom tako še dodatno spoznavajo načela uspešnega trženja. Po njihovih spoznanjih k uspehu prodaje veliko doprinese ekološko ustrezno izbrana embalaža ter pogovor s porabniki, ki želijo izvedeti kaj več o pridelkih, ki jih kupujejo. Kmetje ugotavljajo, da je pomembna stalna prisotnost na tržnici, saj imajo stalni kupci več zaupanja v prodajalce, pri katerih redno kupujejo (Slabe, 2001b). Kot najboljša še vedno ostaja neposredna prodaja na domu (Pirnat in Vadnal, 2002).

Bratuša, (2000) ugotavlja, da ekološki kmetje svoje pridelke in izdelke najpogosteje (85 %) tržijo neposredno na kmetiji.

V zadnjih letih kmetovalci negodujejo nad prenizkimi cenami kmetijskih pridelkov in nad tem, da si predelovalna industrija in trgovina režeta prevelik »kos pogače«. Zelo malo kmetij pa se odloča za predelavo mesa in mleka doma na kmetiji, čeprav jim smernice higienske prakse iz leta 2006, usklajene s smernicami Evropske unije, omogočajo možnost enostavne registracije in enostaven način notranjega nadzora po smernicah dobre higienske prakse, ki je enostavnejši od HACCP-a (Lavrič, 2009).

2.6.3 Blagovne znamke

Blagovna znamka zagotavlja prepoznavnost neke vrste blaga na trgu. Ponudniku je zagotovilo za dober izdelek in dobro ime, potrošnika pa usmerja v nakupe. Pomeni oznako za kontrolirano poreklo. Pomembna je za prepoznavanje izdelkov, storitev oziroma za razlikovanje med konkurenčnimi izdelki. Blagovna znamka je znamenje zaupanja, s katerim proizvajalci, ki so dobili pravico njene uporabe, pod materialno in moralno odgovornostjo ter pod zakonskimi in kazenskimi sankcijami zagotavljajo porabnikom deklarirano poreklo ter kakovost. Poznamo dve vrsti blagovnih znamk: individualno, ki daje več možnosti za prilagajanje in kolektivno, pri kateri morajo biti pravila in nosilci ob zaščiti popolnoma jasni, saj pozneje spremembe niso več možne. Blagovna znamka vključuje: ime, znak in zaščitni znak. Registrirajo jo pri Uradu Republike Slovenije za intelektualno lastnino. Vsako blagovno znamko je treba zaščititi posebej. Vse, kar je zaščiteno, je potrebno pričeti označevati s tem znakom v petih letih od pridobitve zaščite. Zaščita sama traja najprej deset let, nato pa jo podaljšajo (Oblak, 2001).

Funkcije blagovne znamke so (Oblak, 2001):

- za pridelovalca: pospešuje nakup, krepí zvestobo potrošnikov, zanjo so pripravljeni plačati več, prispeva k razpoznavnosti na trgu, lažja prodaja posrednikom trgovcem.
- za kupca: lažja prepoznavnost izdelka, ustrezna znana kakovost, znan pridelovalec oz. predelovalec, lažje cenovne primerjave, prestižnost pridelka oz. izdelka, manj tveganja ob nakupu.

V Sloveniji poznamo dve blagovni znamki ekoloških pridelkov in izdelkov. To sta Biodar in Demeter. Blagovna znamka Biodar je kolektivna blagovna znamka za ekoživila, katere lastnik je Zveza združenj ekoloških kmetov Slovenije. Njen logotip je prikazan na sliki 1.

Slika 1: Logotip blagovne znamke Biodar (Blagovna znamka ..., 2010)

Demeter je mednarodna blagovna znamka, pod katero tržijo svoje pridelke člani združenja Ajda Demeter. Njen logotip je prikazan na sliki 2.

Slika 2: Logotip blagovne znamke Demeter (Kaj je ..., 2010)

2.6.4 Priporočila za trženje ekoloških proizvodov

Vrečko in Čop (2006) takole opisujeta ponudbo in prodajo: "Med našo predstavitvijo moramo uživati, kupec mora čutiti naš odnos, ki ga imamo do pridelka ali izdelka. Kako naj prepričamo nekoga, če še sami nismo prepričani. Navdušenja ne smemo skrivati, saj je nalezljivo. Naše veselje prenesimo na kupca in pridobimo si novo stranko."

Nekaj zelo zgovornih priporočil je oblikoval Pavlovič (2001b), ki jih navaja kot izhodišča za pristop k trženju ekoloških pridelkov in izdelkov:

- Besede okusna, sveža in zdrava hrana naj bodo glavne vrline ekoloških proizvodov.
- Potrošnike bo treba še naprej obveščati o prednostih ekološko pridelane hrane ter jim tako povečati željo in potrebo po njihovem nakupu. Zaradi različnih afer, kot npr. dioksin v hrani, bolezen norih krav itd., potrošnikov ne bo težko prepričati o kakovosti ekoloških proizvodov.
- Dobro vidna etiketa na ekoloških proizvodih naj izraža zunanjo in notranjo skladnost.
- Popestritev gostinske ponudbe z ekološkim ali 'biojedilnikom' je dobrodošla.
- Skupna tržna akcija ekoloških pridelovalcev v okviru združenj je priporočljiva.
- Tržno komuniciranje na prodajnih mestih (mala trgovina ali tržnica), kjer se potrošnik o proizvodih seznani in osebno prepriča o kakovosti tovrstnih proizvodov je nujno.
- Koristna je predstavitev posameznih ekoloških kmetij potrošnikom iz bližnjih naselij ali mest.
- Dostava ekoloških proizvodov na dom po predhodnem naročilu je koristna.
- Pridelovalci naj dajo prednost lokalnemu trženju.

- Prizadevanja posameznih pridelovalcev za oblikovanje celovitejše podobe in uveljavitve ekološkega kmetovanja so nujna.

2.7 DOPOLNILNA DEJAVNOST NA KMETIJI

2.7.1 Kaj je dopolnilna dejavnost?

Zakon o kmetijstvu pravi, da je dopolnilna dejavnost s kmetijstvom oz. gozdarstvom povezana dejavnost, ki jo opravljajo na kmetiji in omogoča boljšo izrabo njenih proizvodnih zmogljivosti ter dela družinskih članov (Kulovec, 2002).

Dopolnilne dejavnosti na naših kmetijah niso nič novega. Kmetije se že od nekdaj ukvarjajo tudi z drugimi dejavnostmi, v začetku le za lastne potrebe (domača obrt, predelava pridelkov), pozneje pa tudi za trg, da so si izboljšali socialni položaj. Čeprav se dopolnilne dejavnosti razvijajo ves čas, pa je v zadnjih letih zanimanje zanje še večje. Pozna se vse slabši položaj kmetijstva in vedno manjše možnosti zaposlitve zunaj kmetije. Tako se tudi v evropskih državah kakšnih deset odstotkov kmetov, zlasti manjših, ukvarja poleg kmetijstva še z drugimi dejavnostmi. V zahodnoevropskih državah narekuje razvoj teh dejavnosti predvsem spremenljiv kmetijski trg (konkurenčnost, po načelu ponudbe in povpraševanja) in vedno nižje cene kmetijskih pridelkov. Pri nas so kmetije manjše in težavnejše razmere za kmetijsko pridelavo že od nekdaj silijo kmeta v iskanje možnosti za dodatni dohodek (Kulovec, 2002).

Registracija pridelave in predelave živil živalskega izvora

Glede na ugodnejšo zakonodajo in vse večje povpraševanje po kakovostni domači hrani, imajo naše kmetije veliko možnosti za predelavo in prodajo suhomesnatih in mlečnih izdelkov predelanih na tradicionalen način. Z uveljavitvijo in upoštevanjem evropskih smernic dobre higienske prakse od pridelave do predelave so pogoji za neposredno prodajo končnemu potrošniku manj zahtevni, potrošniku pa je zagotovljeno, da je živilo varno. Varno živilo pomeni živilo, ki hkrati izpolnjuje štiri pogoje: da ne vsebuje tujih fizičnih delcev, ne vsebuje kemičnih substanc (strojnih olj, razkužil, ostankov fitofarmaceutskih sredstev...), da je mikrobiološko neoporečno in izpolnjuje minimalno zakonsko predpisane standarde kakovosti (Lavrič, 2009).

2.7.2 Direktna prodaja brez posebne registracije

Po Pravilniku o obratih na področju živil živalskega izvora (Ur. l. RS. št. 51/2006, Ur. l. RS. št. 66/2007 (27/2009) lahko kmet proda majhno količino pridelkov končnemu porabniku na domu ali mu jih dostavlja brez posebne registracije. Seveda pa veljajo za prodajo posameznega živila iz primarne pridelave količinske omejitve: surovo mleko največ 30 litrov na dan oz. 10 000 litrov letno; uplenjena divjad največ 20 % od letnega odstrela; ribolov do 50 kg na dan; ribe največ 3 000 kg letno, konzumna jajca največ 200 kosov na dan oz. 70 000 kosov letno. Med matičnega mlečka, cvetnega prahu in propolisa se lahko prodaja neposredno končnemu porabniku vse doma pridelane količine (Lavrič, 2009).

Enostavna registracija dopolnilne dejavnosti

Enostavna registracija kmetij in enostaven način notranjega nadzora sta možna na kmetijah, ki pridelane kmetijske pridelke predelujejo v različne izdelke v predpisanem dovoljenem obsegu. To so obrati za predelavo živil živalskega izvora (predelavo mesa, mleka) na mestu pridelave, kar pomeni predelavo lastnih surovin na kmetiji. Največji možen obseg predelave pri enostavni registraciji je za razsek in predelavo mesa parkljarjev do 52 GVŽ na leto. Predhodno morajo biti živali zaklane v odobreni klavnici.

Prodaja izdelkov iz registrirane predelave na enostaven način je omejena na vso Slovenijo. Tu je mišljena prodaja neposredno končnemu porabniku na domu, tržnici in dovoz porabniku. (Lavrič, 2009).

3 MATERIAL IN METODE DELA

Analizo kmetovanja in trženja smo opravili na ekološki kmetij Štrancar. Kmetija se nahaja na obrobju Ajdovščine v Vipavski dolini.

Analizo smo opravili v septembru 2010.

Za izdelavo analize kmetovanja in trženja smo pridobili informacije in podatke o zgodovini domačije, uvajanju ekološkega kmetovanja in načinu trženja. Podatke smo zbrali iz zapisov na kmetiji, z opazovanjem kmetije in razgovorom z gospodarjem, ter ostalimi člani družine, ki živijo na kmetiji. Koristno smo uporabili tudi naše poznavanje kmetije. Opisali smo stvari in postopke, ki so pomembni za uspešno kmetovanje. V zaključku smo zapisali dejstva in mnenja, ki so pomembna za razvoj mešane kmetije.

4 REZULTATI

4.1 OPIS KMETIJE IN NJENE OSNOVNE DEJAVNOSTI

Kmetija Štrancar je v govedorejo usmerjena kmetija. Na njej redijo krave dojilje in pitajo potomstvo. Na domu prodajajo mleko in meso. Trenutno imajo čredo 13 krav dojilj, dve telici, ostalo pa so mlade živali do enega leta. Bike redijo približno do starosti enega leta, nato jih po potrebi oddajo v zakol, njihovo meso pa prodajo na domu. Ženske živali, ki niso namenjene za rejo kot plemenske telice, prodajo pri masi 250 kg rednemu odkupovalcu. Krave, ki ostanejo brez telet, pa molzejo do presušitve. Njihovo mleko prodajo rednim strankam, ki prihajajo po mleko na kmetijo, morebiten višek mleka pa popijejo teleta. Opisan način govedoreje terja izredno veliko dela, znanja, opazovanja ter prilagajanja. Krave molzejo kadar tele ne more popiti vsega mleka. Do viškov mleka prihaja predvsem zato, ker so živali dobro krmljene ter po večini križanke z rjavo pasmo.

Slika 3: Ajdovščina

Kmetija leži na obronkih Vipavske doline tik ob mestu Ajdovščina. Večino zemljišč, na katerih kmetujejo, se vzpenja iz doline na pobočje Gore. Zavetje pred burjo ji daje Žepovski hrib, izpod katerega izvira veliko potočkov in studencev. Sama kmetija stoji ob začetku vasi Žapuže iz smeri Ajdovščine. S svojo lokacijo ponuja kmetija veliko možnosti kot tudi slabosti za kmetovanje. Stanovanjsko hišo in gospodarsko poslopje kažeta sliki 3 in 4.

Prednosti:

- Stik s kupci,
- bližina otroškega vrtca in osnovne šole,
- ohranjanje stika ljudi z živalmi in kmetijo,

Slabosti:

- Smrad, hrup (oglašanje živali, kmetijski stroji),
- mrčes,
- negativen vpliv ljudi na živali,
- vandalizem (poškodbe električne ograje),

Kmetijo vodi Venceslav Štrancar, ki je upokojen. Po izobrazbi je ključavničar, s kmetijstvom pa se ukvarja vse življenje. Z ženo Marijo, ki je redno zaposlena, imata šest otrok, štiri hčerke in dva sinova. Najstarejša hči, Katarina je že poročena. Blaž in Polona končujeta študij, Neža še študira, sin Gašper obiskuje srednjo šolo, najmlajša hči Anamarija pa obiskuje drugi razred devetletke. Bodoči prevzemnik kmetije je Blaž, ki bo kmalu doštudiral na Oddelku za zootehniko Biotehniške fakultete.

Kmetija ima svojih površin zelo malo, skupaj z gozdom 8 ha. Ostale kmetijske površine, ki jih obdelujejo, imajo v najemu. V bodoče bi radi dokupili zemljišča, ter zaokrožili kmetijo. Zadovoljili bi se tudi z dolgoročnim najemom, če bi bilo to mogoče.

4.1.1 Vipavska dolina

Vipavska dolina leži v zahodnem delu Slovenije ob državni meji z Italijo. Po legi, naravnih in geografskih značilnostih je izrazito prehodna pokrajina, kar ji daje poseben čar. Njeno gospodarsko in kulturno središče je mesto Ajdovščina. Območje Vipavske doline, del območja Trnovskega gozda in Nanosa je upravno razdeljeno med občinami Vipava, Ajdovščina in Nova Gorica. Občina Ajdovščina leži v osrednjem delu Vipavske doline, med zakraselima planotama Trnovski gozd in Goro na severu, Hrušico na severovzhodu ter Krasom na jugu. Površina občine Ajdovščina je 245 km². Najvišja točka občine Ajdovščina je vrh Malega Golaka (1495 m), najnižja pa rokav reke Vipave nad Batujami (60 m). Območje je reliefno izredno razgibano, saj je ravno le na prvi pogled. Ravšina je le ob reki Vipavi, v ostalih delih Vipavske doline pa prevladujejo kotline, rečne terase in gričevje (Žgavec, 2010).

Občina Ajdovščina je dokaj gosto poseljena, povprečna gostota je 130 ljudi na km². Število prebivalcev, ki živijo v 45 naseljih, je okrog 18.000, njihovo število pa še narašča, predvsem zaradi intenzivnega razvoja Ajdovščine in doseljevanja ljudi iz manjših naselij. Območje občine Ajdovščina se odpira proti zahodu. Iz te smeri prodirajo močni vplivi sredozemskega podnebja, ki omogočajo rast tipičnih sredozemskih vrst kot so fige, kaki, lovor, oleander. Vegetacijska doba je v občini dva meseca daljša kot v osrednji Sloveniji. Območje Ajdovščine dobiva dovolj padavin, vendar so te neenakomerno porazdeljene čez leto. Zato se mora območje občine spopadati tako s poplavami, ki so posledica močnih nalivov, kot s poletnimi sušami, ki so posledica dolgotrajnega pomanjkanja padavin. Vendar pa je to težava, s katero se sooča skoraj cela Slovenija, če ne že ves svet. Za območje Nanosa, Trnovskega gozda in Vipavske doline je značilna burja. To je hladen in sunkovit severovzhodni veter, ki se s planot spušča proti dolini. Burja je najmočnejša pozimi, ko lahko njeni sunki dosežejo hitrost tudi do 180 km na uro in povzročajo škodo na kmetijskih posevkih, v sadovnjakih in vinogradih ter na stavbah, ovira pa tudi promet. Burja močno vpliva na druge podnebne dejavnike ter na družbene in kulturne razmere v dolini (Žgavec, 2010).

4.1.2 Zgodovina kmetije Štrancar

Raziskovanje zgodovine kmetije Štrancar smo pričeli z obdobjem tik pred prvo svetovno vojno. Za to obdobje smo se odločili, ker pred tem obdobjem ni znanih podatkov o dogajanju na kmetiji. Bistveno pa je, da v to obdobje segajo spomini tistih, ki so na kmetiji živeli tik po tem obdobju. Čeprav ne moremo popolnoma orisati vseh dogodkov, se nam zdi smiselno, da jih v nalogi navedemo in opišemo.

Slika 4: Družinska hiša

Na kmetiji sta leta 1914 kmetovala Albert Štrancar in njegova žena Rozalija, z bratom gospodarja Drejcem. Albert in Rozalija sta imela štiri otroke. Dva sinova, Franca in Alberta ter hčeri Alojzijo in Jožefo. Na kmetiji so se ukvarjali z govedorejo, nekaj malega s furmanstvom ter kolarstvom. Kolarska obrt je obsegala izdelovanje koles za vozove ter mline. Usluge prevoza in dela so opravljali z voli.

Prvo veliko izgubo je družina doživela s pričetkom prve svetovne vojne ter odprtjem Soške fronte, kjer je že v prvih mesecih umrl oče Albert. Podatkov, kako so kmetovali v tem obdobju na žalost nimamo. Lahko pa sklepamo, da je bilo težko. V že tako težkih razmerah je sledilo naslednje težko obdobje, ko je leta 1918 umrla tudi mama Rozalija za posledicami španske gripe. Od tedaj naprej je za osirotele otroke skrbel njihov stric Drejc. Stric Drejc je bil alkoholik in je ob že tako težkih razmerah, vso podporo osirotelim otrokom zapravil za pijačo. Najstarejši sin Alberta in Rozalije, Franc, je zato kmalu prevzel kmetijo ter skrbel za družino. Poročil se je leta 1933 z Marijo Curk.

Me obema vojnama so veljali Italijanski zakoni, ki so določali, da se mora ob dedovanju zemlja oziroma premoženje enakomerno deliti med družinske člane. Tako je Franc, ki je ostal na domu podedoval hišo in nekaj kmetijske zemlje. Alojzija je ob mojitvi dobila 1/4 posestva, Jožefa 1/4 in Albert, ki se je odselil v Ameriko 1/4. Jožefa in Albert se nista poročila. Albert je vso svojo lastnino po smrti zapustil Francu. Jožefa, ki je do smrti živela doma, je imela nezakonskega sina Evstahija, ki je dedoval njeno premoženje. Evstahij je živel na kmetiji in se ni nikoli poročil. Pred nekaj leti se je odločil, da svoje premoženje prepusti Venceslavu.

V času, ko osiroteli otroci niso imeli nobenega vira dohodka, ki bi jim omogočal preživetje, so se bili primorani zadolževati. Zato so za poplačilo dolga prodali del svojega zemljišča v velikosti štirih hektarjev. Z denarjem od prodanega zemljišča so poplačali dolg.

Leta 1944 so hišo in gospodarska poslopja požgali nemški vojaki, potem, ko so na njihov konvoj streljali partizanski vojaki. Prav tako je bil požgan tudi ostali del vasi Žapuže. Nekaj imetja je družini uspelo rešiti pred ognjenimi zublji. Živino so odgnali v Šturje, kjer so jih namestili v dva hleva pri znancih. Družinski člani so bili prav tako izseljeni, ter nastanjeni po več hišah, ki so jim ponudile zavetje. Po koncu vojne, ko se je nemška vojska umikala, je v strahu pred partizani zbežal tudi Franc. V izgnanstvu je ostal vse do leta 1947. Po vrnitvi iz izgnanstva, je pričel z obnovo hiše, kar je bilo v tistem času vse prej kot enostavno. Za obnovo so uporabili vse kar je prišlo prav. Za obnovo gospodarskega poslopja so uporabili ostanke pogorele hiše. Za obnovo hiše pa tudi tramovje iz stare vojašnice. V tem času so odrasli tudi otroci iz zakona Marije in Franca. Sin Niko je odšel v semenišče, kasneje pa tudi sin Albert. Hčerka Minka se je poročila ter se odselila. Sinu Tomažu pa je bilo zaupano nasledstvo kmetije. V letu 1964 je pričel z gradnjo novega hleva ob hiši. Kljub temu pa kmetije kasneje ni prevzel Tomaž, ampak njegov brat Venceslav, ki kmetuje še danes. Tomaž si je ustvaril svojo kmetijo v neposredni bližini.

Venceslav je v zgodnjih osemdesetih letih pričel s posodabljanjem kmetije in kupil nov traktor ter ostalo orodje. V tem obdobju je dobil v najem površine, ki jih obdeluje še danes. Redili so krave rjave pasme, ki so značilna pasma tega območja. Njihovo mleko so uporabljali za svoje potrebe in ga prodajali rednim strankam. V hlevu so imeli tri do štiri krave, skupaj s teleti. Z leti so prihajale nove preizkušnje, težave kot tudi veselje in sreča. Venceslav se je leta 1981 poročil z Marijo Krapež. Imata šest otrok. Odločila sta se da s skupnimi močmi ohranita tudi kmetovanje. Nekaj let sta se ukvarjala tudi z pridelavo kumar, ki sta jih oddajala v zadrugo in prodajala na domu. Leta 1998 se je gospodar prvič zanimal za nov način kmetovanja. Takrat je bilo ekološko kmetovanje povsem nov pojem.

4.1.3 Odločitev za ekološko kmetovanje

Z vključevanjem v ekološko kmetovanje bi Venceslav pričel že leta 1998, vendar mu je kmetijska svetovalka to odsvetovala. Z naslednjim letom se je o ekološkem kmetovanju pričelo tudi resneje razmišljati. Ker so bila obljubljena subvencijska plačila za ekološko kmetovanje znatno višja, se je odločil za ekološki način kmetovanja. Sledila so izobraževanja na katerih je dobil še dodatno potrdilo, da se je odločil pravilno. Kmetovanje na kmetiji je namreč tudi do takrat potekalo na ekstenziven način. V tistem obdobju je začel tudi sin aktivno pomagati na kmetiji ter s svojim delom pripomogel, da se je kmetija začela povečevati in razvijati kot ekološka.

Glavni vzroki za preusmeritev:

- Izguba stalne zaposlitve,
- iskanje novega vira zaslužka,
- višja subvencijska plačila,
- način razmišljanja, ki je blizu naravi,
- ekstenziven način kmetovanja,
- podpore za preusmeritev kmetovanja v ekološko,
- podpora družinskih članov,
- možnost razvoja kmetije,
- zanimiva tržna niša.

Odločitev za ekološki način kmetovanja, prinaša nekatere prednosti in slabosti.

Prednosti:

- Dodana vrednost kmetijskim proizvodom,
- višja subvencijska plačila,
- kmetovanje v skladu z naravo,
- varovanje okolja,
- osebno zadovoljstvo,
- višje cene pridelkov.

Slabosti:

- Kupci niso pripravljeni plačati višje cene za ekološke pridelke,
- nove investicije v proizvodnjo (objekte, stroje),
- manjši pridelki,
- potrebnega je več znanja.

4.2 TRENUTNA PRIREJA IN TRŽENJE PROIZVODOV

Na ekološki kmetiji Štrancar obdelujejo približno 25 ha zemljišč (na toliko zemljiščih uveljavljajo subvencije). Od tega je 5 ha njiv, 6 ha travnikov, 14 ha pašnikov. V to število niso všteti gozd, ki ga imajo v lasti 5 ha ter 10 ha zaraščenih površin, ki pa jih vseeno uporabljajo za pašo in deloma prezimovanje črede.

Trenutno redijo 13 krav dojilj, dve plemenski telici in potomstvo. Ob govedu ljubiteljsko redijo tudi nekaj muškatnih rac. V hlevu je privezanih šest krav, od tega štiri krave molzejo le zjutraj, dve pa dvakrat dnevno. Ob hlevu imajo v pokritem silažnem koritu ter pod nadstreški prostor za prosto rejo njihovega potomstva, skupaj še s štirimi kravami. Na pašniku imajo tri krave s potomstvom in dve plemenski telici. Ena izmed krav je v letošnjem letu telila dvojčka. Ker ima premalo mleka za oba telička, enega izmed teličkov z mlekom napajajo. To kravo bodo zaradi zelo motečega neprestanega mukanja odgnali na pašnik le z enim teličkom. V preglednici 3 so podatki o številu govedi po kategorijah.

Preglednica 3: Skupno število živali na gospodarstvu na dan 01.10.2010

Starost živali	Št. živali	Krave	Telice	Bikci
Manj kot 3 mes.	5	/	2	3
Od 3 do 6 mes.	4	/	/	4
Od 6 do 12 mes.	2	/	/	2
Od 1 do 2 leti	3	0	2	1
2 leti in več	13	13	0	0
SKUPAJ	27	13	4	10

V letošnjem letu so imeli 13 telitev. Ena krava je imela dvojčke, eno tele pa je bilo mrtvorojeno. Do sedaj so bile prodane tri telice in pet bikov. Do konca letošnjega leta bosta oddani še dve telici in en bik. Vse prodane živali so bile zaklane. Plodnost krav dojilj je dobra, saj so bile vse dosedanje osemenitve uspešne. Uspešno so bile osemenjene dva do tri mesece po telitvi. Le krava, ki je telila mrtvo tele, je imela nekaj zapletov in je bila uspešno osemenjena po četrti osemenitvi, četrti mesec po telitvi. Krave od leta 2006 vsako leto enkrat telijo, kar kaže na dobro plodnost krav. Ena izmed krav je imela v štirih zaporednih letih dobo med telitvama krajšo od enega leta.

Življenjska doba krav na kmetiji je zelo dolga. Najvišja zabeležena starost krave je bila 17 let. Večina krav dosega več kot 12 let starosti. V čredi sta sedaj najstarejši kravi stari 8 let, saj so čredo v letih 2008 in 2009 obnovili z lastnimi telicami.

4.2.1 Tehnologija reje govedi

Govedoreja je bila vedno glavna kmetijska dejavnost na kmetiji. V zadnjih 10 letih so čredo krav dojilj, zaradi iskanja dodatnega vira preživetja povečali. Vseskozi so ob reji govedi za meso prodajali tudi mleko, ki ga stranke še vedno zelo cenijo. Velik problem na kmetiji predstavlja organizacija dela, saj je ob tako raznovrstnem delu, ob reji živine, zelo malo časa za izvajanje drugih delovnih obveznosti na kmetiji. To stanje izhaja tudi iz trenutno zelo zastarelega strojnega parka.

Bike oddajo v zakol, ko dosežejo starost največ 14 mesecev. Starost pri kateri bike zakoljejo se spreminja zaradi potrebe strank po mesu.

Telice, ki niso namenjene za plemo, oddajo pri teži od 200 kg do 250 kg zasebnemu odkupovalcu mladih pitanih živali.

Oddajajo tudi mleko, ki ga namolzejo od krav dojilj. Bodisi od krave, katere teličko so oddali v zakol ali pa ga namolzejo pri kravah, ki imajo preveč mleka za lastno tele. Krav, ki so v skupini živali, ki je ves čas na pašnikih, ne molzejo. Molzejo le krave, ki so ves čas v hlevu ali se po paši vračajo v hlev.

V hlevu imajo šest privezanih krav, ki jih molzejo. Ob hlevu imajo v pokritem silažnem koritu in delno utrjenem izpustu urejeno prosto rejo za tri do štiri krave in vsa teleta. V prosto rejo privedejo tudi odstavljenе živali iz pašnikov. Krav, ki so v prosti reji, ne molzejo, saj jih sesajo njihova teleta.

Ostale živali imajo ves čas na pašniku. Čredo imajo ves čas razdeljeno na dve skupini živali. Ena skupina živali je na pašnikih, drug del črede s kravami, ki jih molzejo, pa v hlevu. Čreda je razdeljena pozimi in med pašno sezono. Dnevno se ne mešajo, saj so pašniki, na katerih pasejo posamezno skupino živali, ločeni. Čreda je bila prvotno razdeljena predvsem zaradi pomanjkanja prostora v hlevu. Z leti so se na takšen načina dela navadili in ga zaradi dobrih izkušenj ne želijo opustiti. Krave premeščajo v posamezen del črede po potrebi glede na prostorske omejitve, telitve, odstavitve in presušitve krav.

Kravo, ki je ves čas na pašniku in jo tele sesa, presušijo v sedmem mesecu brejosti. Kravo ob presušitvi ločijo od teleta. Presušena krava ostane na pašniku, tele pa odpeljejo v hlev, kjer ostane do zakola. V primeru, da je tele namenjeno nadaljnji reji kot plemenska telica, jo ravno tako ločijo od krave in se glede na situacijo odločijo ali v hlev privedejo kravo ali telico.

Vse bike zakoljejo v starosti okrog enega leta. To pomeni, da je bik lahko hkrati odstavljen in odpeljan v zakol.

Pred preusmeritvijo v ekološko kmetovanje je imela kmetija čredo krav rjave pasme. Že pred preusmeritvijo so uporabljali tudi gospodarsko križanje. Za remont črede so uporabljali samo živali rjave pasme, šele kasneje pa tudi križanke s pasmo limuzin in belgijsko belo plavo pasmo. Trenutno imajo v hlevu križanke med rjavo pasmo ter limuzin pasmo in križanke med rjavo pasmo ter belgijsko belo plavo pasmo. Ob teh križankah sta še dve kravi rjave pasme. V prihodnjih letih želijo kot krave dojit še naprej rediti križanke ter uporabljati sistem tropasemskega križanja za kar najboljše rezultate v prireji kakovostnega mesa. Že nekaj časa razmišljajo tudi o lisasti pasmi, ki bi bila primerna za prirejo kakovostnih telet in mleka. V začetnih poizkusih gospodarskega križanja so osemenjevali tudi z šarole pasmo, vendar so osemenjevanje s to pasmo zaradi težjih telitev opustili.

Na kmetiji od nekdaj prodajajo mleko na domu, skozi vse leto. Dnevno rednim strankam, ki po mleko prihajajo zjutraj in zvečer, oddajo okrog 30 litrov mleka. Krave molzejo zjutraj in zvečer. Kolikokrat dnevno bodo posamezno kravo molzli, določijo glede na potrebe teleta in količino mleka, ki ga krava proizvede.

Krave so od presušitve do telitve na pašniku. Zato v večini telijo na pašniku, kjer s teletom ostanejo prvi dan. Naslednji dan jih privedejo v hlev, kjer po potrebi opravijo prvo preventivno molžo, da se izognejo morebitnim obolenjem vimenske žleze. Tele in krava v hlevu nista fizično ločena. Tele je ob kravi ves čas v prvem tednu po telitvi. Edini ukrep, ki se ga poslužujejo, je ločitev teleta od matere pozno popoldne. S tem zagotovijo, da je tele v času večerne molže lačno in ima željo po sesanju. Ločijo tudi ostala starejša teleta krav, ki jih molzejo ob večerni molži.

Molžo krav opravljajo po potrebi enkrat ali dvakrat dnevno glede na količino mleka, ki ga ima posamezna krava. Vse krave, ki jih molžejo le enkrat dnevno, molžejo v času jutranje molže. Krave, katerih teleta tudi čez dan ne morejo posesati vsega mleka, pomolžejo tudi ob večerni molži. Kravo, ki je bila zjutraj pomolzena, tele čez dan sesa po volji. Preko noči pa je tele od nje ločeno. Teletu ob molži pustijo toliko mleka, kolikor ga lahko posesa. Pri takšnem načinu dela je potrebno zelo veliko prilagajanja in opazovanja.

Z mastitisom v splošnem nimajo problemov. Povprečno imajo letno eno takšno obolenje. V letu 2009 pa so imeli v roku 14 dni tri mastitise pri različni kravah. Vzrok za tako veliko hkratnih obolenj so pripisali več dejavnikom: pomanjkljivi higieni ob molži, teletu, ki je sesalo več krav ter tako verjetno preneslo okužbo z obolele krave ter krmljenju s plesnivim senom. Najnevarnejše obdobje za pojav mastitisa je po njihovi presoji v obdobju sezonskih prebavnih motenj telet, ko zaradi pomanjkanja apetita teleta ne sesajo krav.

V zimskem času so vse krave, ki jih molžejo, v hlevu privezane. V času paše pa jih vsako jutro po molži odženejo na pašo. V hlev se s pašnika vrnejo šele zvečer pred molžo.

Krave molžejo z molznim strojem. Vakuumska črpalka je izven hleva. V hlev je napeljana cev z vakuumom, na katero priključijo molzno enoto z vrčem. Krave molžejo na stojščih. Dobro skrbijo za čistočo, ki je nujna, če želijo prodajati higiensko neoporečno mleko. Pred pričetkom molže očistijo stojišče, kravi očistijo vime in seske, po potrebi zavarujejo rep, ter uporabijo pripravo, ki preprečuje brcanje krave (kambo). Nato h kravi privedejo njeno tele, kar povzroči še dodatno stimulacijo krave ter pripravljenost na molžo. Tele lahko sesa sočasno z molžo tako, da na vse seske ne nataknejo tulcev molznega stroja. Tele s sočasnim sesanjem ob molži poskrbi za dobro stimulacijo. Tak način molže je tudi zelo zahteven, saj je potrebno poznavati obnašanje posameznega teleta in krave. Količino namolzenega mleka prilagajajo potrebam teleta in prodaji. Z odraščanjem telet prilagajajo tudi način molže. Ko je tele sposobno posesati količino mleka, ki nastane do večera, kravo molžejo le zjutraj. Rejec se zaveda pomena zdravlja živali (mlečne žleze), zato molži daje velik pomen. Trudi se, da je krava vsaj enkrat dnevno dobro pomolzena.

Mleko, ki ga ne porabijo za stranke in lastne potrebe, posesajo teleta, ki jih predhodno k temu tudi privajajo. Največkrat so to teleta, ki pri materah, po gospodarjevi oceni, nimajo dovolj mleka. Tako lahko posamezne živali zaužijejo dodatno mleko vse do zakola. Teličke ženskega spola do četrtega meseca, ko gredo v prodajo za teletino, z mlekom napajajo prednostno. S predvidevanjem viškov mleka, k napajanju privadijo tudi več telet. Občasno dodajo h kravi z mlajšim teletom tudi starejše tele, da skupaj sesata.

Krave, katerih teleta so bila prodana za teletino, pri teži od 200 kg do 250 kg in starosti od treh do štirih mesecev, v nadaljevanju laktacije molžejo do presušitve.

Takšen način dela je zelo intenziven, vendar pa tudi dohodkovno zelo zanimiv, saj mleko prodajajo na domu po ceni en euro za liter.

4.2.2 Telitve

Krave telijo skozi vse leto, kar pomeni, da na kmetiji nimajo sezonskih telitev. Zaradi enakomerne razporeditve prodaje mleka in mesa preko vsega leta je to zelo ugodno. V zadnjem letu je večina krav telila v spomladanskem času, kar je dobro, če bi se morda v prihodnosti odločili za sezonske telitve.

Omenili smo že, da večina krav teli na pašniku. To zagotovo prinaša določena tveganja pa tudi prednosti. Večinoma telijo na pašniku, kjer so prezimovale, zato to območje dobro poznajo. Živali se med drugim tudi dobro poznajo, kar prispeva k boljšemu počutju. S telitvijo na pašniku je kravi omogočeno naravno obnašanje ob telitvi. Rejec mora pri takem načinu telitev dobro in pogosto opazovati krave, da lahko spremlja potek telitve. Krava v polovici primerov teli sama brez nadzora. V zadnjih letih so imeli le en primer izgube teleta ter telice pri telitvi. Teličke po telitvi čim prej ujamejo, saj je to zelo pomembno pri navajanju teleta na stike z rejcem. Rejec, s svojo prisotnostjo na pašniku ob telitvah zagotovi, da tele dobi kolostrum, kar je prvi pogoj za njegovo preživetje. To pomeni, da kravo opazuje pozno zvečer ter zgodaj zjutraj ter tako zagotovi optimalni čas, v katerem mora tele sesati. Po potrebi kravo pomolzejo že na pašniku. Ko si tele in krava po telitvi nekoliko opomoreta, ju odvedejo v hlev.

Za pravilen potek telitev skrbi najstarejši sin, ki ima s telitvami že veliko izkušenj. Le te je pridobil s šolanjem ter praktičnimi primeri telitev na kmetiji. Pri svojem delu ugotavlja, da do veliko zapletov pri telitvah krav prihaja predvsem zaradi nestrpnosti rejcev, ki hočejo pri telitvah hiteti. Pri telitvi je potrebno najprej dobro oceniti situacijo, opazovati kravo, preveriti položaj teleta ter nato po potrebi pomagati. Telitve na pašniku imajo nekatere prednosti kot tudi slabosti.

Prednosti:

- Živali lahko izrazijo svoje značilno obnašanje,
- poznano okolje v katerem telijo,
- razvija se materinski čut,
- krava prostorsko ni omejena.

Slabosti:

- Ni stalnega nadzora nad živaljo,
- živali so izpostavljene vremenskim vplivom (mraz, dež, burja),
- možen vpliv drugih živali na kravo in tele (psi, lisice),
- nevarnost poškodb na grobem naravnem terenu,
- tele lahko po telitvi zaide,
- smrt teleta in krave zaradi komplikacij med telitvijo,
- težavna oskrba živali na pašniku (molža, krma).

4.2.3 Reja plemenskih telic

Posebne pristopa pri reji plemenskih telic kmetija nima. Telice, ki jih puščajo za nadaljnjo rejo, odbirajo na podlagi občutka ter potrebe. Telice osemenjujejo okrog 17 meseca starosti in so v času vzreje ves čas na pašniku. Za osemenjevanje telic uporabljajo samo seme bikov pasme limuzin, predvsem zaradi lahkih telitev.

4.2.4 Ureditve pašne

Pašniki ležijo v bližini kmetije. Večina pašnikov je v treh sklopih zaokroženih površin, ki pa so vseeno porazdeljene med kolovozi ter naravnimi ovirami.

Ker imajo čredo krav ves čas razdeljeno na dva dela, jih tudi pasejo tako. Pašniki, ki so bolj oddaljeni od kmetije, so namenjeni paši živali, ki so ves čas zunaj in jih ne molzejo.

Slika 5: Zaraščenost površin

Dejanska površina pašnikov je precej večja kot je navedena površina v vlogah za subvencijska plačila. Velik del pašnikov je zaraščen (Slika 5) in so uvrščeni v kategorijo gozd. Pri čiščenju zarasti sta velika ovira nerazumevanje lastnikov in lastniška neurejenost zemljišč. Ob razumevanju problemov vpliva močne burje pridobijo tudi zaraščeni deli na pašnikih svoj pomen za varovanje živali pred močnim vetrom ter ostalimi neugodnimi vremenskimi vplivi.

Na pašnih površinah so doslej odstranjevali podrast (ruj), kamenje in moteče drevesne veje za boljšo prehodnost terena. V poletnem času so veje gabra in jesena, sproti obžagovali tako, da so imele živali dovolj dela na pašniku.

Na tistih pašni površini, kjer to teren dopušča, izvajajo ukrepe čistilne košnje ter brananja.

Gospodar želi v prihodnjih letih svoje pašnike izboljšati še s pozno pašo. Tak ukrep naj bi zagotovil, da travna ruša odcveti ter proizvede seme. Edini problem vidi v kasnejšem slabem izkoristku takšnih površin, ker živina zelo slabo popase staro travo. Možno rešitev vidi v nadzorovanem dnevnem odmerjanju količine travne ruše s pomočjo začasne električne ograje.

Slika 6: Napajališče na pašniku

Z vodo živali oskrbujejo iz vodovoda, kjer je to mogoče, s cisterno ter iz potokov. Pozimi, ko je vir vode izpostavljen zamrzovanju, pa so živali do odjuge premeščene na pašnik s tekočo vodo. Na sliki 6 vidimo napajališče na pašniku. Voda do napajališča priteče iz vodovodnega sistema. Napajališča večkrat premeščajo po pašniku, da živali z gaženjem ne uničujejo travne ruše.

Živali imajo na pašniku tudi lizalni kamen, s katerim dobijo potrebne vitamine in minerale.

V pašni sezoni pasejo vse živali na kmetiji. Del črede, ki je v hlevu, pasejo ločeno od živali, ki so ves čas na pašniku.

Krave po jutranji molži skupaj s teleti in ostalimi kravami, ki so v hlevu, odženejo na pašnike ob kmetiji. V hlev jih vračajo zvečer pred molžo. Živali so v pašni sezoni izjemoma v hlevu več časa, ko primanjkuje paše in jih krmijo s prilastom ali pa je zaradi razmočenosti terena nevarnost prevelikega gaženja ruše. Pašnike imajo razdeljene na večje čredinke, znotraj katerih, s pomočjo začasne elektro ograje, dnevno odmerjajo količino paše. Na takšen način živali prisilijo, da travno rušo dobro popasejo. Ko se v jesenskem času količina zelinja zmanjša, pasejo povprek po čredinki. Tudi del črede, ki je ves čas na pašniku, pasejo v čredinkah in jim po potrebi dnevno omejijo površino za pašo. Potreba po omejevanju pašne površine se kaže predvsem zaradi velikosti travne ruše. Če je ruša prevelika, jo živali z gaženjem uničijo ter tako slabo izkoristijo.

4.2.5 Prezimovanje na pašniku

Ker je del črede vedno na pašniku, tudi prezimuje na pašnikih. Prezimovanje na pašnikih poskušajo voditi tako, da živali čim manj uničujejo travno rušo. Dojilje v obdobju, ko je manj dežja in zemlja ni razmočena, prezimujejo na delih pašnikov, ki so bolj izpostavljeni gaženju in uničevanju travne ruše. Takšna so zemljišča, ki so nagnjena ter imajo bolj globoko zemljo. V času obilnejših padavin živali prestavijo na območje, ki je bolj kamnito z malo zemlje in slabo rušo. Gaženje zemljišča skušajo uravnavati tudi s premeščanjem krmilnih posod po delih pašnika, ki je manj rodovitno ter ne tako izpostavljen vetru.

Slika 7: Živali na pašniku

Kjer so živali med prezimovanjem uničile rušo in jo obogatile z iztrebki, v spomladanskem času zasejejo z novo travno rušo, ki je primerna za bolj sušna območja. V zadnjem letu so tako zelo obogatili predele pašnikov, kjer je v predhodnih letih rasla manj kakovostna ruša. Slika 7 prikazuje skupino živali, ki prezimuje na pašniku. To skupino sestavljajo dve breji telici ter tri krave dojilje s teleti.

Slika 8: Krmilna posoda

Živali, ki prezimujejo na pašniku, dokrmeljujejo s senom v okroglih balah. Seno vozijo na pašnik po potrebi s pomočjo traktorja in priključka. Balo sena dajo v krmilno posodo (Slika 8), ki je izdelana tako, da je raztros krme čim manjši. Vsakokrat, ko pripeljejo krmo, nekaj sena razporedijo tudi po grmih. Tako pospešijo uničevanje podrasti ter nekoliko razširijo območje, kjer živali najbolj blatijo.

Slika 9: Enostavno krmišče na pašniku

Velikokrat se je potrebno domisliti kakšne preproste rešitve, ki dobro služi svojemu namenu. Na sliki 9 je prikazano enostavno krmišče, ki ga sestavljajo štirje deloma okleščeni bori. To krmišče so v letošnjemu letu uporabljali za krmljenje s prilastom. Ta del pašnika je še posebej kamnit in izpostavljen burji. Krmišča zato ne bodo odstranili, saj bo preprečeval odnašanje zemlje in rastlinskih ostankov.

S prezimovanjem živali na pašnikih imajo dobre izkušnje. Nekoliko jim včasih zagodejo le divje živali, ki uničijo ograjo pašnika, občasno pa jim ograjo uničijo tudi ljudje, ki s takim dejanjem zavestno ali nevede ogrožajo varnost črede, sprehajalcev in prometa.

4.2.6 Muškatne race

Prvi par muškatnih rac je gospodar prejel kot darilo za rojstni dan. Ker ima gospodar živali zelo rad, je race z veseljem sprejel. Te race se ne oglašajo, od tu izhaja tudi njihovo drugo ime, mutke. Od začetka mu je reja rac predstavljala predvsem izziv, kako jih privaditi, da bi kljub njihovi divji naravi ne bi odletele v prostost. Race nikoli niso bile zaprte znotraj ograjenega prostora, zato so se prosto sprehajale okrog kmetije. Krmijo jih s koruzo. Z leti so se na njihovo družbo navadili in začeli spoznavati njihove dobre lastnosti. Iz okolice kmetije so izginili nadležni polži, kobilice, koloradski hrošč in mrčes. Prav spoznanje dobrega vpliva na omejevanje množičnega pojava mrčesa v poletnem obdobju jih je spodbudilo, da so race obdržali. Trenutno tako redijo pet rac s potomstvom. Z opazovanjem so ugotovili, da že nekaj tednov stare race pridno lovijo muhe po hlevu, čistijo njihove ličinke in s tem število muh zmanjšajo na nivo, ki v hlevu ni več moteč. Poleg te dobre lastnosti je sledilo spoznanje, da so na njivi s krompirjem lovile koloradskega hrošča. Gospodar je povedal, da jih je bilo prav zanimivo opazovati, kako se pri hranjenju pomikajo skozi vrste krompirja. Zato je gospodar prepričan, da so s svojim obnašanjem koristni pomočniki pri ekološkem kmetovanju.

4.2.7 Pridelava krme in poljščin

Sami obdelavi in skrbi za zemljišča je bilo v preteklosti posvečene zelo malo pozornosti. Ob že tako ekstenzivni pridelavi smo opazili nekoliko slab odnos do ohranjanja in izboljševanja rodovitnosti zemlje. Zagotovo je to povezano z omejitvami v strojni opremljenost ter v zelo velikem vložku časa v delo z živalmi, ki ga takšen način kmetovanja zahteva od kmetovalca.

Na kmetiji obdelujejo 5 ha njiv. V letošnjem letu so imeli: 0,5 ha koruze za zrnje, 1 ha ječmena, 2,5 ha lucerne in 1 ha DTM. V preglednici 4 je prikazan kolobar na njivah v letih 2006 do 2010.

Preglednica 4: Kolobar

Njiva /leto	2006	2007	2008	2009	2010
Potorgalovše1 1 ha	ječmen	lucerna	lucerna	lucerna	lucerna
Potorgalovše2 1 ha	DTM	DTM	DTM	koruza	ječmen
Potorgalovše3 0,5 ha	DTM	DTM	DTM	DTM	koruza
Slavka 1 ha	lucerna	ječmen	koruza	ječmen+lucerna	lucerna
Kamence 0,5 ha	DTM	DTM	ječmen	ječmen+lucerna	lucerna
Ograda 1 ha	DTM	koruza	ječmen	DTM	DTM

DTM: deteljno travna mešanica

4.2.8 Gnojilni načrt, kompostiranje

Prednostno gnojijo njive, ki so posejane s k ruzo in ječmenom. V zad njm letu so s kompostiranim hlevskim gnojem gnojili tudi travnike. V preteklosti so na kmetiji veliko hlevskega gnoja prodali vrtničkarjem. Tudi sedaj prodajo nekaj kompostiranega hlevskega gnoja vrtničkarjem, ki ga zelo cenijo ter dobro plačajo. Del najemnin plačajo tudi s hlevskim gnojem. Njive gnojijo s hlevskim gnojem pred oranjem. Naenkrat pognojijo njivo s približno 15 t/ha hlevskega gnoja. Ta količina je lahko tudi večja od napisane v preglednici 5. Gnojijo samo z uležanim oziroma deloma kompostiranim hlevskim gnojem, ki je bil ob odvozu iz urejenega skladišča za hlevski gnoj premešan. Pod hlevski gnoj, ki ga kompostirajo, ne položijo polivinila, saj so ugotovili, da je to popolnoma nesmiselno. Ob odvozu je namreč zelo težko ločiti polivinil od kompostiranega hlevskega gnoja in tako veliko delov polivinila ob raztrosu pristane na njivi. Vseeno pa kompostni kup pokrijejo, da preprečijo preveliko izpiranje hranilnih snovi..

Gnojnično jamo imajo urejeno. V njej imajo prostora za 45 m³ gnojnice. Takšen volumen skladiščnih kapacitet trenutno zadostuje. Za izcedke iz skladiščenega hlevskega gnoja imajo ločeno gnojnično jamo, ki ima volumen 5 m³. Ker hlevskega gnoja nimajo pokritega, imajo zaradi meteorne vode nekoliko težav. Ta problem rešujejo s pokrivanjem hlevskega gnoja s polivinilom, kar preprečuje polnjenje izcedne jame z deževnico. Obe gnojnični jami praznijo spomladi ter po potrebi. Z gnojnico gnojijo predvsem travnike. Pričakujejo, da se bo količina gnojnice z ureditvijo utrjenega izpusta povečala, saj bodo uredili odtekanje odplak iz te površine v gnojnično jamo. V preglednici 5 je prikazan gnojilni načrt za obdobje 2006 do 2010.

Preglednica 5: Gnojenje njiv v obdobju 2006 do 2010

Njiva /leto	2006	2007	2008	2009	2010
Potorgalovše1 1 ha	ječmen 20 ton	lucerna	lucerna	lucerna	lucerna
Potorgalovše2 1 ha	DTM 20 ton	DTM	DTM	koruza 20 ton	ječmen 20 ton
Potorgalovše3 0,5 ha	DTM	DTM	DTM	DTM	koruza 20 ton
Slavka 1 ha	lucerna	ječmen 15ton	koruza 15ton	ječmen+lucerna 20 ton	lucerna
Kamence 0,5 ha	DTM	DTM	ječmen 20 ton	ječmen+lucerna	lucerna
Ograda 1 ha	DTM	koruza 20ton	ječmen	DTM	DTM

4.2.9 Spravilo krme, letna pridelava krme, potreba po krmi in krmni obrok

Spravilo krme je delovno in organizacijsko zahtevno. Potrebno je uskladiti delo strojev, kot tudi vseh, ki pomagajo pri spravilu krme. Večino strojnega dela opravi starejši sin, ki je študent in ima zato na razpolago več časa.

Vso košnjo opravijo strojno s traktorjem ter prstno kosilnico dolžine 1,80 m. Za obračanje pokošene mrve uporabljajo dvovretenski obračalnik, pri zgrabljanju mrve v redi pa tračni zgrabljalnik (200 cm). Seno najprej pospravijo na senik s samonakladalko (17 m³) ter s pomočjo puhalnika. Ostalo mrvo, ki je ne morejo pospraviti na senik, balirajo v okrogle in oglate bale. Pri baliranju najamejo strojne storitve.

Na kmetiji letno pridelajo 53.500 kg mrve. V to številko je všteto seno na seniku, okrogle suhe bale, ter oglate bale. Količina mrve izražena v suhi snovi znaša 45.000 kg SS. S siliranjem lucerne in DTM pridobijo še dodatnih 25.000 kg silaže. Ob upoštevanju, da kilogram silaže vsebuje 35 % SS, predstavlja silaža še 8500 kg SS. Če seštejemo vse skupaj, ugotovimo, da na kmetiji letno pridelajo 53.500 kg SS.

Za krmljenje govedi letno potrebujejo 81.000 kg SS. Ker pa se živina polovico leta pase (april, maj, junij, julij, avgust, september) oziroma je krmljena s prilastom, znaša potrebna količina pridelane krme za zimsko krmljenje in dopolnjevanje poletnega krmnega obroka, po naši oceni le dve tretjini celoletne potrebe po suhi snovi. Po takšni oceni bi morali letno pridelati 53.500 kg SS.

Način krmljenja na kmetiji lahko razdelimo na poletno in zimsko obdobje. Iz zimskega na poletno obdobje krmljenja, to pomeni na poletni krmni obrok, začnejo prehajati glede na razpoložljivo pašo nekje v začetku marca. Živali, ki so prezimovale na pašniku, za prehod na poletni krmni obrok poskrbijo kar same.

V poletnem času se živina pase na pašnikih. V obdobjih, ko zaradi vremenskih vplivov (suše) na pašnikih ni dovolj krme, jih krmijo s prilastom. Tako poletni krmni obrok sestavlja pretežno paša (po potrebi prilast) ter dodatek sena v količini, ki se zdi gospodarju primerna. Pri ocenjevanju potrebne količine sena si pomaga predvsem z ocenjevanjem iztrebkov živali. Po njegovih trditvah količina sena v krmnem obroku niha, je pa obvezni del vsakodnevnega krmnega obroka.

Zimski krmni obrok je sestavljen iz sena ter silaže lucerne in DTM. Osnova obroka je seno, ostalo je silaža. Govedo, ki prezimuje na prostem, krmijo samo s senom. Ob senu si živali na pašnikih tudi same poiščejo del krme (objedajo različne vršičke, zeli, ostanke travne ruše).

4.2.10 Trženje na kmetiji

Glavni vir dohodka poleg prodaje mleka predstavlja prodaja mesa na domu. Živali namenjene zakolu redijo do največ 14 mesecev. Živali odpeljejo v klavnico, kjer jih zakoljejo in ohladijo. Iz klavnice nato ohlajeno meso pripeljejo domov ter predelajo po želji strank. Mesarske storitve jim nudi mesar, ki za njih to delo opravlja že vrsto let. Skozi leta so spoznali, da je za dobro prodajo ob kakovostnem mesu potreben tudi dober mesar, ki mora biti prijazen ter natančen pri svojem delu.

Za namen prodaje mesa na domu redijo samo bike. Žival oddajo v zakol, ko zberejo dovolj strank za odkup mesa. S povpraševanjem nimajo težav, saj so stranke zadovoljne s ponujenim mesom. Meso živali pripravijo glede na količino, ki jo stranka kupi. To pomeni, da se posamezni klavni deli delijo na polovice, četrtine in osmine. Vsaka stranka sama plača usluge mesarja, ki jim meso pripravi po željah (zrezki, mleto meso, ...). Predelava mesa tako temelji na željah strank. Ob vsem tem pa so zelo pomembne dolgoletne izkušnje, ki so jih pridobili tako z mesarji kot tudi s strankami.

Za trženje mesa se ne poslužujejo reklam, razen tiste, ki jo delajo zadovoljni kupci. Stranke največkrat pridobijo s priporočili drugih strank, ki so zadovoljne z mesom in storitvami. Trenutno ne razmišljajo o kateri od reklam, saj je ne potrebujejo. Po naši oceni bi bila dovolj že dodatna ureditev okolice kmetije, ki bi sama po sebi sporočala pozitivno mnenje o kakovosti ponudbe.

Prodaja teletine

Preko celotne zgodovine kmetije se je pojavljalo vprašanje, kam prodati mlade živali ženskega spola. Za remont črede sta namreč zadostovali ena do dve telici na leto. Problem s prodajo mesa telic se je pojavljal predvsem zaradi vsesplošnega mnenja, da so telice bolj zamaščene. Takšno mnenje se je obdržalo vse do danes in mislim, da se bo še naprej. V zadnjih nekaj letih je prišlo do pomembnega premika v načinu trženja telic. Teleta ženskega spola redijo do četrtega meseca starosti in do teže 200 do 250 kg. Pri tej starosti in masi jih odkupi zasebna mesnica za teletino. S prodajo so zelo zadovoljni. Tudi kupec je s kakovostjo teletine zadovoljen ter pripravljen še naprej sodelovati s kmetijo.

Prostori za razsek mesa

Za razsek mesa in klanje, ko je le to še bilo dovoljeno tudi na domu, so uporabljali različne prostore. V obdobju do leta 1989 so uporabljali star skedenj. Kasneje so za klanje in razsek uporabljali garažo, ki je nudila precej boljše razmere za delo. Od prepovedi klanja živali na domu so za predelavo mesa uporabljali domačo kuhinjo. Leta 2006 so s preureditvijo shrambe pridobili prostor, ki je primernejši za razsek mesa (Slika 10). Ta prostor kljub preureditvi ne ustreza standardom, ki so določeni za registrirane male predelovalne obrate.

Slika 10: Prostor za razsek

Prostor za razsek je ločen od ostalih bivalnih prostorov, stene so obložene s ploščicami, površina za odlaganje mesa pa je iz nerjavečega materiala. Takšne razmere, kot jih imajo sedaj, predstavlja velik napredek, saj je podoba takšnega prostora neprimerljiva z razmerami, v kakršnih so opravljali razsek mesa v preteklosti.

V letošnjem in naslednjem letu se, po besedah kontrolorke ekološkega kmetovanja, na področju prodaje mesa na domu obetajo spremembe. Zato se je gospodar v letošnjem letu odločil, da se na certifikat o ekološki pridelavi ne doda prodaja mesa.

Prodaja mleka

Dohodek na kmetiji predstavlja tudi prodaja mleka na domu. Mleko prodajajo že od nekdaj, samo povpraševanje je naraščalo z opuščanjem kmetovanja v vasi in okolici. Danes so kupci mleka predvsem tisti, ki mleko spoštujejo zaradi osebnega prepričanja o njegovi kakovosti. Opažajo pa stalno povpraševanje mladih družin, ki želijo mleko za otroke. Pri prodaji mleka na domu so količinsko omejeni na 30 litrov na dan. Vseeno pa so v preteklosti to količino zelo presegali. Trenutno prodajo dnevno okoli 20 litrov mleka po ceni 1 euro. S prodajo mleka na domu bodo vztrajali, bodoči prevzemnik kmetije pa bo odločal o prihodnji usodi te dejavnosti.

4.3 OBJEKTI ZA REJO ŽIVALI

Hlev s senikom je vezan na stanovanjsko hišo, vseeno pa sta primerno ločena. V sklopu hiše je še starejši objekt, ki je nekoč služil kot hlev, sedaj pa ga uporabljajo kot skladišče. Ta objekt je v zelo slabem stanju ter potreben obnove.

V hlevu imajo šest stojišč s privezi za krave dojilje (Slika 11). Ob hlevu imajo še deloma utrjen izpust z nadstreški. Tu je prostora le za tri krave dojilje in vsa teleta. Ostala živina, ki jo na kmetiji redijo, je vse leto na pašniku.

Slika 11: Krave v hlevu

Hlev s senikom je bil zgrajen 1972., leta gradil ga je še oče Franc. Zgrajen je bil z omejenimi sredstvi, kar se kaže predvsem v slabem stanju osnovnih zidov hleva. Hlevu je bilo leta 1983 prizidano še s streho pokrito silažno korito. Svojo funkcijo je opravljalo le trikrat saj je bilo napačno zgrajeno (preozko). Od 1993 naprej do leta 2000 so ga uporabljali kot boks za živino, pred tem pa je služil kot skladišče za orodje in kmo. Z letom 2000 so pričeli s prilagajanjem objektov na ekološke standarde. V ta namen so bili razširjeni in podaljšani privezi za krave. Zgrajena je bila gnojnična jama. Tudi skladiščna kapaciteta za hlevski gnoj pred hlevom je bila povečane po standardih. Za izpust so utrdili del zemljišča, nad katerim je tudi nadstrešek. Trenutno se kaže nova potreba po preureditvi hleva in okolice v hlev s prosto rejo, ki bi omogočal boljše razmere za rejo in delo.

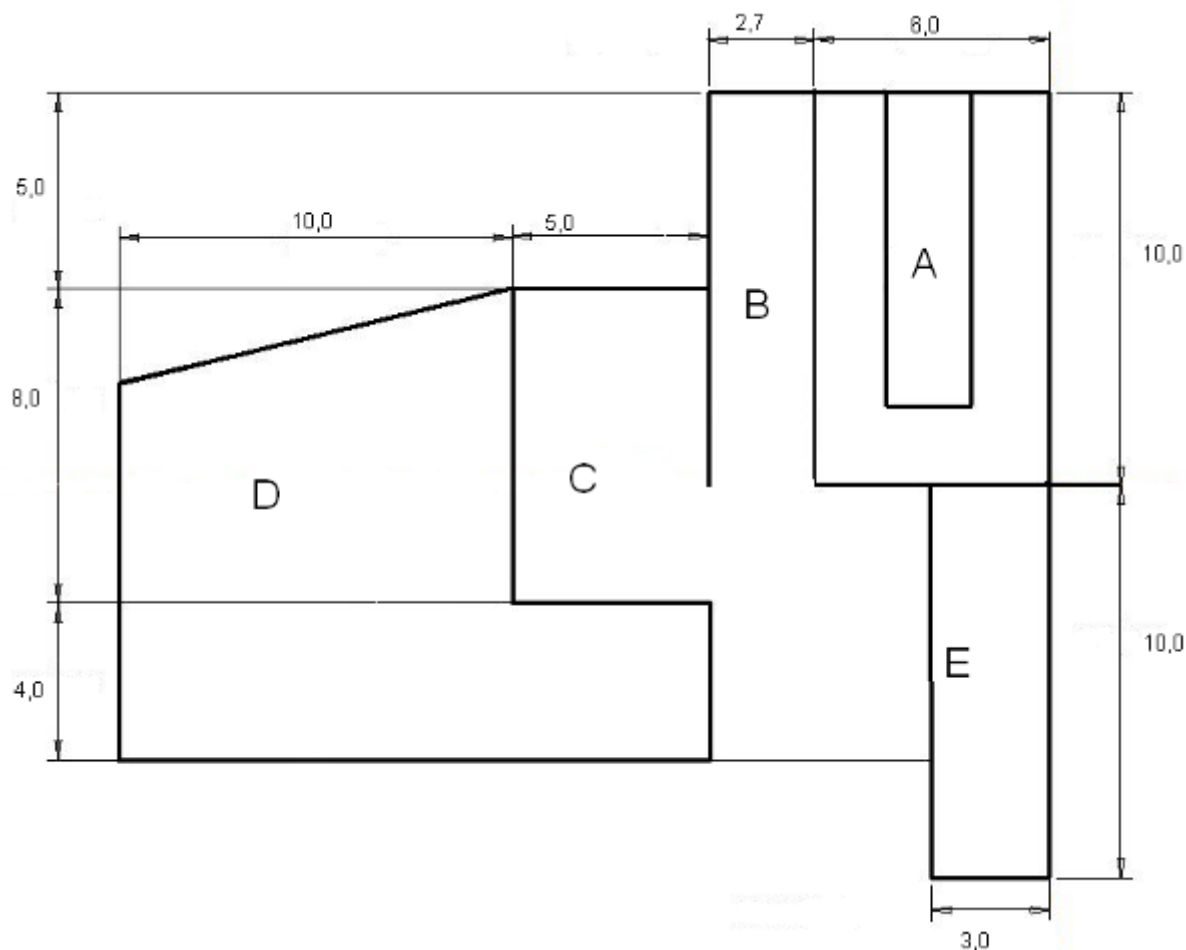

Slika 12: Hlev in izpust

Na sliki 12 je prikazano gospodarsko poslopje. Na desni strani slike je vhod v del hleva, kjer so privezi za krave dojilje. Tik ob hlevu je preurejeno silažno korito. Z neutrjenim in utrjenim izpustom ter nadstreškom je urejen prostor za, živali v skupinski reji.

Skladiščni prostori za seno so dovolj veliki za krmljenje živine, ki prezimuje v hlevu. Vse ostalo seno v okroglih balah je pospravljeno na prostem ter pokrito s pregrinjalom. Že nekaj časa razmišljajo o dosuševalni napravi za seno, ki bi omogočila spravilo boljše krme. Kapaciteta senika je cca. 250 m³.

Pomožni objekt, ki služi kot skladišče za drva, razno orodje in predmete, žito ter mletje žita, je v tako slabem stanju, da je obnova objekta nesmiselna. Gospodar si želi, da bi uredili ustrezne nadomestne skladiščne prostore ter nato podrli obstoječi objekt. Slika 13 prikazuje razporeditev posameznih objektov.

Legenda:

- A - Hlev s privezi
- B - Silažno korito za skupinsko rejo živali
- C - Utrjen del izpusta
- D - Neutrjen del izpusta
- E - Skladiščni prostor za hlevski gnoj

Slika 13: Tloris hleva in pripadajočih objektov

4.4 PRIHODKI NA KMETIJI V LETU 2009

4.4.1 Prihodki od prodaje mleka

Natančni podatki o letni količini prodanega mleka niso znani. Ker se količina dnevno prodanega mleka spreminja, smo kot povprečno izbrali najvišjo možno količino prodanega mleka, ki je še dovoljena na domu. S tako ocenjeno količino prodanega mleka se strinja tudi gospodar. Dnevno na kmetiji prodajo 30 litrov svežega mleka. Letna količina doma prodanega mleka je torej 10.950 litrov. Liter mleka stane en euro. Prihodek od prodanega mleka je po naših ocenah 10.950 €.

4.4.2 Prihodki od prodaje mesa

V letu 2009 so na domu razsekali in prodali sedem živali. Skupna teža vseh klavnih polovic, ohlajenih na 7°C, je bila 1511 kg. Kilogram razsekanih klavnih polovic prodajajo po ceni 5,5€. Prihodek od prodaje mesa je v letu 2009 znašal 8310 €. Izračunan prihodek je le ocena, saj od skupne teže klavnih polovic niso odšteti odpadki pri razseku (loj, kite, poškodovano tkivo) ter domača poraba mesa. K prihodkom moramo prišteti še prodana teleta. Prodana so bila štiri teleta, prihodek od prodaje pa je znašal 2235 €. V mesecu septembru 2009 so zaradi obnove črede in pomanjkanja krme prodali še dve kravi s teličkoma, enega bika ter dve telici. Prihodek od te prodaje je znašal 3300 €. Skupen prihodek od prodanih živali je znašal 13.845 €.

4.4.3 Ostali prihodki iz kmetijske dejavnosti

Iz kmetijske dejavnosti so ustvarili še nekaj drugih prihodkov, ki pa jih bomo le omenili, ker gospodar ni znal oceniti višine teh prihodkov. Tako so prodali nekaj kompostiranega hlevskega gnoja po ceni 25 € za 0,5 m³. S stroji so opravili nekaj strojnih uslug, predvsem prevoza materiala s traktorsko prikolico.

5 RAZPRAVA IN SKLEPI

5.1 RAZPRAVA

5.1.1 Usmeritev kmetije

Razvoj kmetijske dejavnosti na analizirani ekološki kmetiji je povezan s povečevanjem obsega reje krav dojilj. Prvi pogoj za povečevanje črede je pridobitev novih površin. O oblikovanju pasemske strukture črede, klavnih prevesnicah, rejnicah in pitanju potomcev, je vredno razmišljati predvsem zaradi organizacije dela ter razpoložljivega časa, ki ga je mogoče vložiti v delo na kmetiji.

Pomembno vlogo pri nadaljnji usmeritvi kmetije bo imel mlad prevzemnik. Mlad prevzemnik bo zagotovo iskal stalno zaposlitev izven kmetije, vendar ne želi opustiti kmetijske dejavnosti. Njegovo dekle in bodoča žena je že zaposlena v šolstvu. Za ohranitev kmetijske dejavnosti bo zelo pomembna tudi pomoč staršev. Mama Marija trenutno vodi prodajo mleka in mesa. O razdelitvi dela med družinske člane se bo potrebno dobro pogovoriti in dogovoriti.

Prva odločitev bo zagotovo potrebna o nadaljnji prodaji mleka na domu, ki je dohodkovno zanimiva, vendar delovno intenzivna. Zato razmišljajo o več možnih načinih reje krav dojilj.

Prva možnost je v reji čiste mesne pasme. Z rejo čiste mesne pasme krav molža ne bi bila potrebna, saj je mlečnost teh živali majhna in zadostuje potrebam odraščajočega teleta. S tako rejo bi odpadel dohodek od prodanega mleka. Vsekakor bi bilo s takšnim načinom reje mogoče še naprej kmetovati tudi ob zaposlitvi izven kmetije. V primeru dojilj čiste mesne pasme bi tudi meso telic prodajali na domu ali pa bi jih redili kot klavne prvesnice. Bike bi lahko dopitali do večje teže. Telitve so lahko sezonske v spomladanskem času ali pa zaradi konstantne ponudbe mesa razdeljene na dva dela. Tako bi lahko del krav dojilj telil spomladi od februarja do konca marca, del pa od septembra do konca oktobra.

Druga možna rešitev je povezana z ohranitvijo prodaje mleka na domu. V tem primeru je potrebno zagotoviti dovolj veliko količino mleka za prodajo. Z rejo križank med mesnimi pasmami in rjavo pasmo lahko ohranijo prodajo mleka. Takšen način reje križank imajo sedaj. Ohranitev prodaje mleka na domu je možna tudi z rejo kombinirane lisaste pasme krav. Lisasta pasma je primerna tako za prirejo mleka in prirejo kakovostnih telet za zakol.

Tudi tretja možnost je povezana z ohranitvijo prodaje mleka na domu. Odločijo se lahko za rejo krav dojilj in za rejo mlečne pasme govedi. To pomeni, da bi mlečno pasmo redili za prirejo mleka, krave dojilje pa za prirejo mesa. Prireja mleka je seveda omejena s količino mleka, ki ga lahko po zakonski osnovi prodajo na domu, to je 30 litrov mleka dnevno. Za prodajo večje količine mleka morajo registrirati dopolnilno dejavnost ter pridobiti kvoto.

Gospodar daje pri reji krav do jilj veliko poudarka dovolj veliki mlečnosti, kar zagotavlja doseganje dobrih rezultatov v reji živali za zakol. Le krava, ki ima dovolj mleka, lahko odredi kakovostno tele z velikim prirastom. Seveda se pri večji mlečnosti krave do jilje ponovno srečamo s problemom kako zagotoviti, predvsem v prvih meseci po telitvi, da bo krava kljub večji količini mleka posesana ali pomolzena. Potrebo po molži krav se lahko nadomesti z drugimi teleti. To pomeni, da bi krava do jilja bila krava rejnica. Morda je smiselno razmišljati o tehnologiji, kjer h kravi, ki ima tele moškega spola, dodamo teličko, ki bi sesala do klavne zrelosti za teletino, se pravi tretjega ali četrtega meseca. Bikec pa bi nato posesal več mleka ter še naprej dobro piraščal. Tu di pri kravi, ki je telila teličko, lahko uporabimo podoben prijem le, da sedaj h kravi dodamo bikca. Bikec bi nato kravo sesal do odstavitve in presušitve. Problem pri tem načinu reje se kaže predvsem v nakupu telet, ki so draga in morda ne povrnejo investicije v nakup. Pogosto pa je takšna teleta tudi težko dobiti.

Smiselno se jim zdi, da bi ob možnosti, da mlademu prevzemniku oče še naprej lahko pomaga pri kmetovanju, razmišljali o reji kombiniranih lisastih krav. Najboljše krave, z največ mleka, bi lahko redili kot rejnice.

Krave do jilje lahko še naprej osemenjujejo, saj za naravni pripust potrebujejo plemenskega bika, ki predstavlja strošek in tveganje pri reji.

Kot smo omenili, je v prihodnje smiselno razmišljati o reji lisaste govedi, ki je tudi najbolj razširjena pasma govedi v Sloveniji. Krave te pasme so zelo primerne za krave do jilje, saj imajo primerno mlečnost ter dajejo kakovostna teleta.

Vsi omenjeni načini reje govedi so mogoči. Za kakšen način reje se bodo odločili v prihodnje, bo odvisno predvsem od časa, ki ga bodo lahko vložili v kmetovanje in od pomoči staršev (sedanjih lastnikov kmetije).

5.1.2 Razsek in prodaja mesa na domu in ureditev razsekovalnice

Razsekovalnico mesa bi bilo potrebno na kmetiji urediti tako, da bi zagotavljala minimalne higienske standarde in omogočala dobre pogoje za delo. V bodoče morajo razmišljati o nakupu hladilne omare, v kateri bi po zakolu živali, meso zorili. S tem bi izboljšali kakovosti mesa. S takšno pridobitvijo bi lahko tudi spremenili sistem razseka. Razsek mesa bi lahko opravili že med tednom, na kar bi ga stranke lahko prevzele. Sedaj je v navadi, da se celoten razsek in priprava mesa opravi v soboto, kar pa je obremenitev za mesarja, ki ob službi ne zm ore več vsega dela. Mlad prevzemnik se lahko v bodoče tudi sam nauči razsekovanja in pripravljanja mesa za kupce. Tako bo lahko sam organiziral čas razsekovanja in se ne bo potrebno več zanašati le na mesarja.

V prihodnosti bi lahko na kmetiji tudi predelovali meso ter tako obogatili svojo ponudbo. Zaenkrat načina razseka in prodaje najverjetneje ni potrebno spreminjati, saj so kupci na takšen sistem navajeni in so z njim tudi zadovoljni.

Način trženja v prihodnosti bo v veliki meri odvisen predvsem od velikosti črede. Jasno je, da se z velikostjo črede povečuje tudi količina pridelkov, ki jih je potrebno prodati. Torej je nujno razširiti tržišče in pridobiti nove stranke. V smeri predstavitve kmetije navzven bi kot prvi korak zagotovo ustrezala primerna tabla, ki bi označevala kmetijo. Še bolj urejena okolica bi tudi pustila pozitiven učinek na morebitne kupce. Splačalo bi se tudi razmišljati o kakšnem sloganu, ki bi naredil kmetijo prepoznavno.

5.1.3 Zemljišča in pridelava krme

Pogoj za povečevanje črede je tudi pridobitev novih kmetijskih zemljišč. Že s čiščenjem zaraščenih površin lahko pridobijo uporabno površino za pašnike. Nakup novih zemljišč je mogoč, vendar je stroškovno težko opravičljiv. Bolj verjeten je dolgoročni najem površin. Zemljišča, ki bi bila zanimiva za dolgotrajni najem, so v bližini kmetije in mejijo na zemljišča, ki jih že obdelujejo. Možnosti za najem novih površin se počasi odpirajo, vendar je veliko lastnikov zaraščenih površin še vedno nepripravljenih na sodelovanje. Pripravljenost lastnikov, da se na površinah odpravi zaraščenost je ključnega pomena. K takšnemu razmišljanju bi pripomogla tudi prava kmetijska politika.

Na njivah veliko prostora v kolobarju namenjajo deteljno travnim mešanicam in lucerni. Lucerna je še posebej zanimiva rastlina, saj je zelo odporna na sušo. Kolobar morajo tudi v prihodnje dobro voditi, da bodo lahko čim več potrebne krme pridelali na lastni površini in bo potreba po dokupu čim manjša. Z dosledno obdelanimi njivami bodo lahko dosegli dobre rezultate. Glede na količine organskih gnojil bi lahko uporabili tudi zeleni podor in dosevke po žitih. Zanimivi dosevki po spravi žit bi lahko bili sirek, sudanska trava, ajda in proso. Z dosevki bi zavarovali zemljo pred poletnim soncem in nalivi. Pri spomladanski setvi lucerne ali deteljno travne mešanice je obvezen varovalni posevek. Varovalni posevek je lahko oves ali ječmen, ki ga nato ob prvi košnji silirajo v okrogle bale. Paziti morajo na zapleveljenost njiv predvsem z zelo invazivno ambrozijo, ki postaja vse večji problem.

Pri vodenju pridelave na njivah in travnikih morajo uporabljati analizo tal, s katero bodo lahko upravičili ukrepe kot so apnenje in uporabo dovoljenih mineralnih gnojil za izboljšanje pH vrednosti in založenost tal z mineralnimi snovmi. Kjer je to mogoče, morajo uporabljati agrotehnične ukrepe, ki vodijo v izboljšanje tal in boljšo rast rastlin.

Možnost pri setvi koruze se kaže tudi v setvi lastnega semena predvsem starih sort. V letošnjem letu so sejali nekaj semena tako imenovane furlanske trdinke, primerne za koruzni zdrob. Z rezultati so bili zadovoljni. Seme bodo letos spravili in ga posejali naslednje leto. Z razvojem ekološke kmetije lahko tudi v pridelavi ekoloških žit za prehrano ljudi najdejo zanimivo popestritev ponudbe, ki jo je na tem koncu še zelo malo.

Pri pridelavi krme za živino, predvsem mrve, morajo zagotoviti kar se da dobro kakovost krme. V prihodnje lahko uredijo dosuševalno napravo za seno, ki bi s pravilno uporabo dvignila kakovost krme in nekoliko omilila delovno intenzivnost v času košnje. Z izboljšanjem kakovosti osnovne krme se zmanjša tudi potreba po dodajanju žit v krmni obrok.

5.1.4 Ureditev hlevov

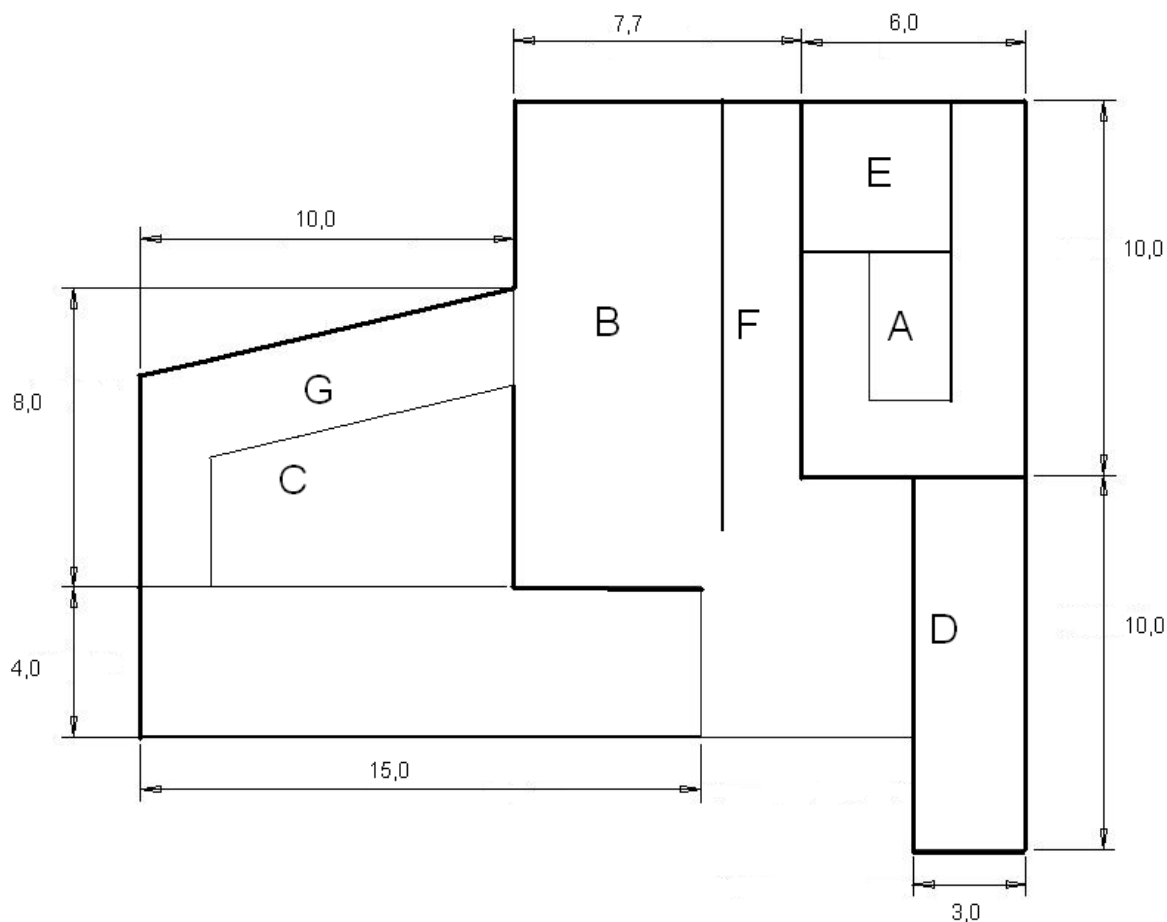
Glede na trenutno stanje in način dela je potrebno urediti hlev tako, da bo lahko dobro služil svojemu namenu in z dobro ureditvijo olajšal vsakodnevno delo.

Predlagamo naslednjo možnost za preureditev hleva. V hlevu naj se ohrani del privezov za krave. Potreba po privezih se lahko pokaže predvsem zaradi ločevanja posameznih problematičnih krav, ki se do drugih živali vedejo agresivno ali pa zaradi potrebe po nadaljnji molži krav in zdravstveni oskrbi. Na površini treh privezov bi uredili prostor za teleta. Ta prostor bi služil za ločevanje telet od krav, za krmljenje telet ter ležišča za teleta. S preходом bi bil povezan s prostorom za skupinsko rejo živali, do katerega bi imela teleta stalen ali omejen dostop. V tem prostoru se lahko teletom nudi krmljenje po volji, kar v sedanjih prostorih ni mogoče. Ostali trije privezi bodo služili za molžo krav ali za privez krav, ki bi jih bilo potrebno ločiti od črede zaradi bolezni ali druge dodatne oskrbe. Predlagana rešitev ni težko izvedljiva, saj so prehodi v del s prosto rejo že narejeni. Pregrade pa bi bile narejene iz lesa. Odvoz gnoja iz boksa z globokim nastilom bo lahko strojen, saj to omogočajo dimenzije vhoda v prostor. Tudi preostala stojišča bi lahko z malo dodatnimi stroški preuredili v dodatni boks za ločevanje živali. Živali v obstoječem hlevu s privezi bi po preureditvi še vedno krmili v starih krmilnih koritih. Drugi del hleva z delom utrjenega izpusta je mogoče preurediti v funkcionalen hlev s prosto rejo. Obstoječe korito za silažo bi podrli tako, da bi z utrjenim izpustom predstavljal en prostor. V zadnjem delu je mogoč odkop zemljišča ter razširitev tega dela silažnega korita. S takšnim posegom pridobimo veliko prostora. Izkop materiala ne bi bil prevelik, saj je že sedaj deloma odkopan. Del, ki je na sliki 13 označen s črkama F in B, bi pokrili s streho v skladu z že obstoječo streho senika ter tako poskrbeli za skladen videz objektov. Velikost pokrite nove površine bi bila 104 m^2 . Zaradi potreb po ureditvi izpusta že načrtujejo utrditev površine izpusta, ki sedaj ni utrjena. Ob zidu, ki predstavlja zavetje pred burjo, predlagamo ureditev nadstreška, ki bi služil kot vetrobran in zaščito ležišča pred padavinami. Dolžina nadstreška bo 13 m, širina pa 4 m.

Znotraj objekta za prosto rejo živali bo mogoče urediti 10 do 13 krmilnih mest ter ležišče z globokim nastilom. Pri reji živali z rogovi je zelo pomembno urediti dovolj prostora za gibanje živali s čimer omilimo agresijo med njimi.

Kljub določenim možnostim za širitev kapacitete hleva pa je kmetija omejena z bližino sosednjih hiš. Podana rešitev ureditve hleva je primerna zaradi nizkih stroškov. Če bi hoteli povečati število krav dojilj, bi jim takšen hlev omogočal rejo 10 do 15 krav dojilj. Želja mladega prevzemnika je, da bi imel čredo 20 krav dojilj. S takšnim številom krav dojilj bi zadovoljili trenutno povpraševanje po mesu. Ker pa je hlev prostorsko omejen in v njem ne bo mogoče rediti večje črede, se bo lahko še naprej posluževal reje krav dojilj na pašniku.

Gnojišče in gnojiščna jama sta ob hlevu. Želja je, da se skladiščenje hlevskega gnoja prenese na drugo lokacijo ob kmetiji, ker bi bil tam smrad manj moteč in dodatna možnost kompostiranja hlevskega gnoja in ostalih organskih odpadkov. Na sedanjem gnojišču bi uredili skladišče. Predlagana preureditev je prikazana na sliki 14.

Legenda:

- A – Tri stojišča za privezane krave
- B – Pokriti del hleva za prosto rejo živali z globokim nastilom
- C – Utrjen izpust
- D – Skladišče
- E – Boks za teleta
- F – Krmilna miza
- G – Ležišča pod nadstreškom

Slika 14: Predlagan tloris prenovljenega hleva s prosto rejo

Ureditev hleva, ki jo predlagamo, je mogoča tudi zaradi možnosti odkupa sosednjega zemljišča, ki jim že sedaj služi kot izpust ter skladiščni prostor.

5.1.5 Sodelovanje z osnovno šolo in otoškim vrtcem

V bližini kmetije se nahajata otroški vrtec in osnovna šola. Pašniki kmetije segajo prav do ograje vrtca, izza katere otroci z zanimanjem opazujejo živali na paši. Bližino teh ustanov lahko štejemo kot prednost, saj lahko kmetija z njimi sodeluje. Na kmetiji lahko organizirajo delavnice, ki bodo otrokom približale živali in kmetovanje. V ta namen bi lahko primerno uredili sadovnjak ob hlevu z igrali in pripomočki za učenje. Kot zanimivost za otroke bi lahko redili tudi kunce, race, koze ter katere druge domače živali.

5.1.6 Možnost polne zaposlitve na kmetiji

Socialna varnost je povezana tudi z višino dohodka, ki ga prinaša kmetija. Trenutno ne vidimo možnosti, da bi lahko bil dohodek iz kmetijske dejavnosti, usmerjene v tržno rejo krav dojlj, dovolj velik za preživetje, obenem pa tudi za razvoj kmetije. V kmetijsko dejavnost je potrebno v naslednjih letih vložiti veliko sredstev. Že sama definicija reje krav dojlj razlaga, da je takšna reja delovno in dohodkovno ekstenzivna. Mislimo, da bo moral bodoči prevzemnik razmišljati o zaposlitvi izven kmetije. Če bi želel imeti na kmetiji polno zaposlitev, bi moral razmišljati o predelavi prirejenega mesa in mleka v proizvode z večjo dodano vrednostjo. Prodaja teh bi omogočila višje cene in večji dohodek. Predelava bi omogočila polno zaposlitev s primernim dohodkom.

Ekološko kmetovanje je zelo zanimiva dopolnitev ekstenzivno usmerjenjih mešanih kmetij, katerih namen ni zgolj prihodek. S poznavanjem in rastjo zaupanja potrošnikov do ekoloških pridelkov se povečuje tudi pripravljenost kmetovalcev, da takšne pridelke ponudijo na trgu. V primeru analizirane kmetije ugotavljamo, da še zdaleč ni izkoriščen ves razvojni potencial, ki ga ima ta mešana kmetija. Količina prirejenega mesa in mleka ne zadovolji povpraševanja. Povečanje prireje je zaradi načina dela na kmetiji težko pričakovati. Povečanje prireje in s tem ponudbe je mogoče le s hkratno modernizacijo vseh elementov kmetovanja. S tem so mišljeni objekti, stroji, kmetijske površine in način dela.

Bodoči mladi prevzemnik se zaveda vseh tveganj, ki jih prinaša kmetovanje, zato se je odločil poiskati službo, s katero si bo zagotovil osnovno socialno varnost. Obenem ugotavlja, da bo za potrebe kmetovanja v bodoče potrebno spremeniti način dela in ga prilagoditi razmeram. Željo po nadaljevanju kmetovanja ima, saj je po njegovem mnenju v prihodnosti mogoče kmetovati. Ker se bo mlad prevzemnik zaposlil, mu bo kmetovanje pomenilo dodaten vir zaslužka. Vseeno pa bo, po njegovih zamislih, znaten del prihodka iz kmetijske dejavnosti vložil v razvoj kmetije. Reja krav dojlj je primerna prav za takšne mešane kmetije in načrte, kot si jih zastavlja mlad prevzemnik. S smotrnim vlaganjem sredstev v obnovo objektov, strojnega parka in druga področja, bo lahko nekoliko zmanjšal intenzivnost dela na kmetiji in tako ohranil kmetovanje.

5.1.7 Vztrajanje pri ekološkem kmetovanju

Ohranjanje kmetijske dejavnosti je pomembno zaradi vzdrževanja kmetijskih zemljišč, ki bi se sicer zarasla in izgubila svojo vrednost. Kmetijska zemljišča, ki jih imajo sedaj v najemu, bodo morda lahko v dogovoru z lastniki še izboljšali in ohranjali njihovo rodovitnost. Obdelanost kmetijskih zemljišč je pomembna tudi z vidika ohranjanja obdelane kulturne krajine, ki s svojim prijetnim videzom pozitivno vpliva na počutje ljudi. Tudi kmetovalec doživlja prav posebno lepe občutke, ko s ponosom zre na obdelano zemljišče, ki s svojim videzom kaže na njegov vloženi trud.

Kmetovalec se mora zavedati, da s svojo dejavnostjo, ki je umeščena v urbano okolje, vpliva na okoliške prebivalce. Sem sodijo tako pozitivni kot negativni vplivi kmetovanja. Na takšnih vplivih se tudi oblikuje mnenje ljudi o kmetiji in kmetovanju na splošno. Slab zgled bo dajal slabo podobo celotnemu kmetijstvu, dober zgled pa le tej kmetiji. Pogled na vplive kmetije mora biti zato dovolj širok in prav tega se mlad prevzemnik zelo zaveda.

Dojemanje truda kmetovalca za obdelano krajino, urejeno okolico in složno življenje z okolico ne dojemajo vsi enako. Najverjetneje je za razumevanje kmetovanja potrebna predhodna vzgoja in spoštovanje do drugih ljudi in poklicev. Prav v vzgoji mladih ima kmetija velik potencial.

Vsak dan dopoldne kmetijo obiščejo babice s svojimi vnuki, ki jih imajo v varstvu. Mimo prihajajo otroci iz bližnjega vrtca in kar nekaj avtomobilov se redno ustavlja pred vrati kmetije, da si lahko otroci ogledajo živali. Vzgojni učinek na mladostnike, ki se seznanjajo s kmetijo, je težko ocenljiv, vsekakor pa pozitiven. Nekaj otrok se s starši še večkrat vrne na ogled kmetije in živali. Sodelovanje z vzgojnimi ustanovami je potrebno in dobro, saj na takšen način vzgajamo prihodnje rodove, ki bodo lahko bolje razumeli pomen kmetijstva. Za začetek sodelovanja bi bila dovolj že preprosta ureditev okolice kmetije in povabilo na obisk.

Prav posebno mesto med vzroki za odločitev o nadaljnjem kmetovanju ima hvaležnost do prednikov, ki so s trdim delom ohranili kmetijo. Zavedanje, koliko dela so predniki vložili v obdelovanje zemlje, da jo sedaj lahko obdelujejo, pomeni vedeti, da je zemlja naše izvirno bogastvo in vir preživetja. Uničevanje kmetijske zemlje ima dolgoročne posledice. Rodovitno zemljo smo prejeli in dolžnost je, da jo ohranimo za naše potomce.

Za ohranjanje kmetovanja je zelo pomembna tudi navezanost na kmetijo, kmetovanje kot delo in rejo živali. Ti občutki se še okrepijo ob spremljanju rasti mladih živali, opazovanju izražanja zadovoljstva živali in telitvah. Kaj je razlog za takšne občutke in navezanost je težko razumeti. Zagotovo pa je velik del teh občutkov povezan z vzgojo staršev, ki so svojo ljubezen do kmetovanja znali in uspeli prenesti na otroke.

Kmet ob svojem delu ne gleda zgolj na zaslužek, kmetovanje mu lahko prinaša zadovoljstvo ter pooseblja posebne vrednote, ki jih je težko opisati in morda še težje razumeti. Prav vrednote so tiste, ki jih v današnjem času močno primanjkuje.

Prihodnost ekološke kmetije Štrancar je precej negotova. Pri njenem nadaljnjem obstoju bo veliko vlogo odigrala zemljiška politika, ki bo lastnike spodbujala k prodaji ali obdelavi zemljišč v zaraščanju. Potrebna bo veliko vlaganja v posodobitev kmetije, da bo le ta v zadovoljstvo in veselje kmetovalcu. Kmetovanje na dosednji način v prihodnosti zagotovo ne bo mogoče. Še naprej se bodo morali truditi z urejanjem kmetijskih zemljišč. Za razvoj kmetijske dejavnosti bo potrebno, da kmetijo v prihodnje prevzame mlad gospodar, ki ima dovolj energije in vizijo za razvoj kmetovanja.

Smiselnost ohranjanja kmetovanja ne bi smela biti samo domena kmetovalca, temveč tudi širše javnosti. Z vračanjem ugleda kmetovanju, njegovemu dobremu vplivu na okolico in pomenu za ohranjanje kulturne krajine, bo kmetovanje postalo veliko več, kot pomeni ekološko kmetovanje v očeh povprečnega porabnika hrane. Tudi pri kmetovalcih samih bo potrebno spremeniti samopodobo. Skozi ekološko kmetovanje in njemu sorodne načine kmetovanja moramo krepiti tudi zavest o pomenu ohranjanja obdelane kulturne krajine preko načel varovanja okolja. To so prvi koraki, ki bodo ponovno vzgajali generacije, da bodo spoštovale kmetovalca in njegov trud.

5.2 SKLEPI

Analiza mešane kmetije na Ajdovskem, ki redi 13 dojlj in mlado živino je omogočila oblikovanje naslednjih sklepov.

1. Kmetija obdeluje 25 ha kmetijskih zemljišč, 5 ha je njiv, ostalo so travniki različne kakovosti. Od tega je lastnih zemljišč le 3 ha, ostala so v najemu od zasebnih lastnikov.
2. Na kmetiji redijo 13 krav dojlj z mlado živino. Žensko potomstvo prodajajo za teletino zasebnemu kupcu. Letno za potrebe obnove črede namenijo eno do dve telici. Meso dopitanih bikov prodajo na domu rednim kupcem. Poleg mesa, na domu prodajajo mleko, ki ga namolzejo od krav dojlj. Vsak dan prodajo do trideset litrov mleka rednim strankam.
3. Za ekološki način kmetovanja so se odločili leta 2000 predvsem zaradi višjih subvencijskih plačil.
4. Čredo krav dojlj s potomstvom redijo razdeljeno na dva dela. V hlevu imajo urejene priveze za krave, ki jih molzejo. V skupini, ki je ves čas na pašniku, so presušene krave, plemenske telice in ostale živali ter krave dojlje s potomstvom. Čreda je razdeljena predvsem zaradi prostorskih omejitev, njena sestava pa se spreminja glede na telitve, presušitve in odločitve rejca.
5. Vso krmo pridelajo na lastnih in najetih kmetijskih zemljiščih. Na njivah vodijo ustrezen kolobar ter upoštevajo gnojilni načrt.
6. Prodaja mleka in mesa na domu sta dohodkovno zelo zanimiva. S prodajo ni težav, ker povpraševanje presega ponudbo. V letu 2009 je ustvarila kmetija s kmetijsko dejavnostjo približno 24.795 € prihodka.
7. Mlad prevzemnik bo zaposlen izven kmetije, zato ne bo mogel voditi delovno intenzivnega kmetovanja. Ohranitev delovno intenzivnih oblik je odvisna od medgeneracijskega sodelovanja (pomoči staršev).
8. Dokler bo kmetija vztrajala pri molži in prodaji mleka, bo redila križanke ali pa kombinirano lisasto pasmo.
9. Na njivah bodo sejali žita, ki so primerna za prehrano ljudi (proso, ajda, pšenica, pira, koruza). S tem bodo popestrili ponudbo ekološko pridelane hrane.
10. Uredili bodo pašnike za nadzorovano pašo. K temu spada odstranjevanje zarasti in kamenja ter popravila in gradnja nove elektroograje.
11. Hlev je potrebno urediti tako, da bo omogočal primerno okolje za rejo krav dojlj.
12. Razmišljati kaže o povezavi z izobraževalnimi ustanovami in organiziranju vodenih ogledov za mlade iz Ajdovščine.

6 POVZETEK

Ekološko kmetijstvo je način trajnostnega kmetijstva, ki temelji na varovanju narave, prizadevanju za dobro počutje živali ter upoštevanju naravnih načel. Zato mora celostno upoštevati dopolnjevanje rastlinske pridelave in reje živali. Pomembno je, da kmetijska dejavnost sledi kroženju snovi v naravi. Ekološko kmetijstvo pridobiva vse večji pomen v slovenskem kmetijskem prostoru in je tudi v Evropi vse pomembnejše.

Pomemben del ekološkega kmetovanja je tudi živinoreja. Pri reji živali se rejci trudijo uveljavljati vsa tista načela, ki jih narekuje sonaravno (ekološko) kmetovanje. Prav prežvekovalci so tiste živali, ki najbolj ustrezajo načelom ekološkega kmetovanja. Reja krav dojlj je zanimiva saj velja, da je primerna za skromne razmere in zato za ekološko rejo. Slovenija ima veliko površin, primernih za ekstenzivno rejo krav dojlj. Za dober dohodek od reje krav dojlj je pomembno tudi primerno trženje. Kot zelo zanimiv način prodaje mesa pridelanega s kravami dojljami je direktna prodaja na domu. Takšen način prodaje ima na veliko območjih dolgo tradicijo in kupci so na to navajeni. Z enostavno registracijo dopolnilne dejavnosti postaja takšen način trženja in urejene prodaje tudi zanimivejši za kmetovalce, ki želijo svoji pridelavi povečati vrednost.

Namen diplomske naloge je bil predstaviti ekološko mešano kmetijo, ki redi krave dojlje ter sama trži ekološke pridelke, predvsem meso. Zato smo analizirali kmetovanje in trženje na ekološki kmetiji. Analizirana kmetija se z ekološkim kmetovanjem ukvarja deset let. V tem času so pridobili veliko izkušenj. Postavljeni so bili dobri temelji za nadaljnje ekološko kmetovanje. Nekaj priložnosti za razvoj kmetije je bilo v preteklih letih zamujenih, vendar bo kmetija z mladim prevzemnikom kmetijske dejavnosti pridobila nov zagon.

Na kmetiji obdelujejo 25 hektarjev kmetijskih zemljišč. Od tega je 5 ha njiv, ostalo pa so pašniki in travniki. Za pašo občasno koristijo tudi 10 ha zaraščene površine. Redijo 13 krav dojlj. Bike zakoljejo pri starosti okrog enega leta. Vse meso prodajo na domu, ter tako dosegajo boljši dohodek. Mlade ženske živali pitajo do starosti največ pet mesecev in žive mase 250 kg, nato jih prodajo za teletino v mesnico. Poleg mesa na domu prodajajo tudi mleko, ki ga namolzejo od krav dojlj. Mleko namolzejo pri kravah, ki ga imajo za tele preveč ali pa je bilo tele odstavljeno in oddano v zakol. Trenutno redijo trinajst krav dojlj in dve plemenski telici, ostalo so mlade živali do enega leta. Za o semenjevanje krav, ki so po večini križanke med rjavo ter limuzin in belgijsko belo plavo pasmo, uporabljajo seme bikov limuzin in belgijske belo plave pasme. Živali večji del leta pasejo. Del črede prezimuje na prostem, ostale pa v hlevu. Na pašnikih prezimujejo presušene krave, telice in krave dojlje s teleti. V hlevu pa ostanejo krave, ki jih molzejo, odstavljena teleta ter ostale krave s teleti, ki jih ne molzejo. Vzrok za ločevanje črede na dva dela je predvsem prostorski. Dnevno na kmetiji prodajo okrog 30 litrov mleka. Količina se sezonsko spreminja. V poletnem času ga prodajo manj, saj so ljudje na počitnicah ali pa ga potrebujejo manj. Največ mleka prodajo v času praznikov, ko ga prodajo kupcem, ki ga potrebujejo le za peko.

Meso mladih bikov, ki jih koljejo vse leto, v celoti prodajo na domu. V razsekovalnici meso pripravi mesar glede na želje kupca. Letno prodajo od šest do osem bikov. S prodajo nimajo težav in trenutno zadostijo povpraševanju.

V letu 2009 so prihodki na kmetiji iz kmetijske dejavnosti znašali 24.795 €. Od tega so bili prihodki od prodanega mesa na domu 8310 €, mleka 10.950 €, telet 2235 € in drugih prodanih živali 3300 €.

Za obnovo črede letno namenijo eno do dve telici, ki jih do telitve skozi vse leto redijo na pašniku.

Trenutni način dela je zelo intenziven. Glede na to, da bo mlad prevzemnik zaposlen izven kmetije, najverjetneje ne bo zmožni voditi tako delovno intenzivnega kmetovanja. Pri odločitvah kako naprej mu bo v veliko pomoč oče, ki ga pri delu podpira.

Na kmetiji bo v prihodnjih letih potrebno kar nekaj sredstev vložiti v obnovo in dograditev objektov ter ureditev strojnega parka. V letošnjem letu bodo utrdili del izpusta ob hlevu ter podrli staro silažno korito. Na tem mestu bodo uredili hlev s prosto rejo krav dojilj in potomstva. V delu hleva s privezi bodo uredili boks za teleta. Trije privezi bodo služili molži ali za ločevanje živali iz črede zaradi katerega drugega vzroka. V delu hleva s prosto rejo bo po načrtih prostora za do 15 krav dojilj s potomstvom. Število živali, ki jih bo mogoče rediti v tem hlevu, bodo prilagajali razmeram, saj po izkušnjah vedo, da lahko ena sama žival povzroča velike probleme v čredi.

Pri nadaljnjem razvoju kmetovanja bo veliko vlogo odigral premišljen razvoj in soočanje s problemi. Možnost polne zaposlitve na kmetiji je majhna. Mlad prevzemnik si ne upa prevzeti tako velikega tveganja, ker ve, da so razmere na trgu zelo spremenljive.

7 VIRI

Akcijski načrt razvoja ekološkega kmetijstva v Sloveniji do leta 2015. 2006. Ljubljana, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano: 71 str.

Analiza stanja ekološkega kmetijstva v Sloveniji. 2009. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano.
http://www.mkgp.gov.si/si/o_ministrstvu/direktorati/direktorat_za_kmetijstvo/stara_sektor_za_sonaravno_kmetijstvo/oddelek_za_kmetijstvo_in_okolje/kmetijsko_okoljska_placila/ekolosko_kmetovanje/ekolosko_kmetijstvo_dejstva_in_podatki/7_analiza_stanja_ekoloskega_kmetijstva_v_sloveniji/ (1. sep. 2010)

Bavec M. 2004. Ekološka živila – tržna priložnost v Sloveniji. V: Varnost živil. 22. Bitenčevi živilski dnevi, Radenci, 18-19 mar. 2004. Žlender L., Gašperlin B. (ur.). Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za živilstvo: 153-171

Bavec M., Repič P., Poštrak N., Miklavec J. 2001. Ekološko kmetijstvo. Ljubljana, ČZD Kmečki glas: 448 str.

Bavec M., Robačar M., Repič P., Starčevič Štabuc D. 2009. Sredstva in smernice za ekološko kmetovanje. Maribor, Inštitut za ekološko kmetijstvo: 148 str.

Blagovna znamka Biodar. Zveza združenj ekoloških kmetov Slovenije.
<http://www.zveza-ekokmet.si/biodar> (18. sep. 2010)

Bratuša A. 2000. Načini trženja ekoloških pridelkov. Diplomsko naloga. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za agronomijo: 134 str.

Čepin S., Ferčej J., Čepin M., 1994. Reja mladih pitanih govedi na paši. Stočarstvo, 48, 11/12: 461-468

Čepin M., Osterc J., Ferčej J., Čepin S. 1995. Rezultati poskusne reje krav dojilj in rejnic v Sloveniji. Sodobno kmetijstvo, 28, 6: 282-288

Čepin M. 2003. Lastnosti in namen reje krav dojilj. Sodobno kmetijstvo, 36, 7/8: 40-42

Čepin M. 2004. Načrtovanje sistemov rej krav dojilj. Govedorejec: 10-11

Demeter, razvojna strategija. 2010. Projekt razvoja bio-dinamičnega kmetovanja v Sloveniji.
http://www.demeter.si/index.php?option=com_content&task=view&id=15&Itemid=29 (15. sep. 2010)

Ekološko kmetijstvo – dejstva in podatki. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano.
http://www.mkgp.gov.si/si/o_ministrstvu/direktorati/direktorat_za_kmetijstvo/stara_sektor_za_sonaravno_kmetijstvo/oddelek_za_kmetijstvo_in_okolje/kmetijsko_okoljska_placila/ekolosko_kmetovanje/ekolosko_kmetijstvo_dejstva_in_podatki/ (1. sep. 2010)

Govedorejska služba Slovenije. Wellgene.

<http://wellgene.govedo.si/pls/wellgene!/wellgene.projekt?m=1&j=SI#nav>
(10.sep. 2010)

Kaj je ekološko kmetijstvo. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano.

http://www.mkgp.gov.si/si/o_ministrstvu/direktorati/direktorat_za_kmetijstvo/stara_sektor_za_sonaravno_kmetijstvo/oddelek_za_kmetijstvo_in_okolje/kmetijsko_okoljska_placila/ekolosko_kmetovanje/ekolosko_kmetijstvo_dejstva_in_podatki/1_kaj_je_ekolosko_kmetijstvo/ (1. sep. 2010)

Kaj je blagovna znamka Demeter. Demeter.

<http://www.demeter.si> (15. sep. 2010)

Kocjan Ačko D. 2000. Samo narava obilno vrača: ekološko kmetovanje. Naša žena, 12: 84-85

Kocjan Ačko D. 2001. Permakultura: ekološko kmetovanje. Naša žena, 1: 84-85

Kulovec M. 2002. Dopolnilne dejavnosti na kmetiji. Ljubljana, Kmečki glas: 175 str.

Lavrič C. 2009. Registracija pridelave in predelave živil živalskega izvora na kmetijah. Kmetijski zavod Novo mesto.

www.kmetijskizavod-nm.si/file/664/download/780 (19. sep. 2010)

Mollison B., Slay M. S. 1994. Uvod v permakulturo. Ljubljana, Društvo Kortina: 7 str.

Oblak O. 2001. Trženje ekoloških pridelkov in izdelkov. Ljubljana, Kmetijski zavod Ljubljana, Oddelek za kmetijsko svetovanje Kranj: 6 str. (neobjavljeno)

Osterc J. 1998a. Sonaravno kmetijstvo. Zapiski za predavanja. Domžale, Rodica, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko: 84 str.

Osterc J. 2003. Usmerjanje slovenske govedoreje po zaključku pogajanj z EU. Sodobno kmetijstvo, 36, 7/8: 19-21

Osterc J. 2008. Za Slovenijo je primerna zlasti sonaravna govedoreja. V: Trajnostna reja domačih živali. 16. mednarodni simpozij Živinorejski znanstveni dnevi Strunjan, Slovenija, 17-19 sep. 2008. Ljubljana, Biotehniška fakulteta: 13-22

Osterc J., Čepin M. 1998b. V Sloveniji potrebujemo dogovor o programu reje dojilj. Sodobno kmetijstvo, 31, 6: 310-312

Osterc J., Ferčej J., Čepin S., Čepin M. 1995. Govedoreja v Sloveniji in možnosti prireje mesa na travinju. Sodobno kmetijstvo, 28, 6: 277-28

Osterc J., Klopčič M., Potočnik K., Čepin M., 2002. Napredek slovenske govedoreje v zadnjih štirih desetletjih. V: Kmetijsko-živilski sejem, 2002, Razstava govedi. Razstava konj. Razstava prašičev. Razstava drobnice. Predstavitev perutnine. Gornja Radgona, Pomurski sejem: 10-24

- Pavlovič M. 2001a. Analiza možnosti trženja ekoloških proizvodov na širšem celjskem območju. Zbornik Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani. Kmetijstvo (Zootehnika), 77, 1: 39-48
- Pavlovič M. 2001b. Trženje ekoloških proizvodov – dopolnilna dejavnost na slovenskih kmetijah. Hmeljarski bilten, 8, 1: 73-79
- Pirnat P., Vadnal K. 2002. Možnosti trženja ekološko pridelane hrane na domžalsko-kamniškem območju. Biodar, 2, 2: 10-12
- Pomembnejši podatki Popisa kmetijskih gospodarstev, Slovenija, 2010-začasni podatki. 2010. Statistični urad Republike Slovenije.
http://www.stat.si/tema_okolje_kmetijstvo.asp (20. sep. 2010)
- Pravilnik o obratih na področju živil živalskega izvora Ur. l. RS. št. 51/2006, Ur. l. RS. št. 66/2007 (27/2009)
- Program dela za izvedbo skupnega temeljnega rejskega programa na področju govedoreje za leto 2010: 51 str.
http://www.mkgp.gov.si/fileadmin/mkgp.gov.si/pageuploads/Varna_hrana/STRP2010/STRP_govedo_2010.pdf (6. dec. 2010)
- Pšaker P. 2001. Ekološka reja živali. V: Ekološko kmetijstvo. Bavec M. (ur.). Ljubljana, Kmečki glas: 280-366
- Repič P. 2001. Kontrola ekoloških kmetij. V: Ekološko kmetijstvo. Bavec M. (ur.). Ljubljana, Kmečki glas: 37-54
- Slabe A. 1999. Ekološko kmetijstvo - za dobrobit ljudi in okolja. Ljubljana, Združenje ekoloških kmetov Slovenije: 8 str.
- Slabe A. 2000. Organic Farming in Slovenia. Institut for Sustainable Development.
http://www.organic-europe.net/country_reports/slovenia/default.asp (10. sep. 2010)
- Slabe A. 2001a. Praksa ekološke živinoreje: krmljenje in zdravje živali. Ljubljana, Inštitut za trajnostni razvoj: 119 str.
- Slabe A. 2001b. Biodar-Kolektivna znamka Zveze združenj ekoloških kmetov Slovenije. V: Ekološko kmetijstvo. Bavec M. (ur.). Ljubljana, Kmečki glas: 433-439
- Slabe A. 2002. Standardi za ekološko pridelavo in predelavo Zveze združenj ekoloških kmetov Slovenije: standardi za znamko Biodar. Ljubljana, Zveza združenj ekoloških kmetov Slovenije: 34 str.
- Vidrih T. 2004. Paša krav dojilj. Sodobno kmetijstvo, 37, 5: 34-35
- Vidrih T. 2009. Prevelike krave. Kmečki glas, 66, 2: 9
- Volk T., Rednak M. 1995. Ekonomska učinkovitost reje goved za meso na travinju. Sodobno kmetijstvo, 28, 6: 298-300

Vrečko M., Čop T. 2006. Kako uspešno tržiti na kmetiji: iz prakse za prakso. Ljubljana, Kmečki glas: 110 str.

Živinoreja, Slovenija, 2009-zacasni podatki. Statistični urad Republike Slovenije.
http://www.stat.si/tema_okolje_kmetijstvo.asp (20. sep. 2010)

Žgavec B. 2010. Poslovni načrt vpeljave solarne sistema kot nadgradnja osnovne dejavnosti na kmetiji. Zaključna projektna naloga. Koper, Fakulteta za management Koper: 35 str.

ZAHVALA

Zahvaljujem se prof. dr. Jožetu Ostercu za vse nasvete, strokovno pomoč, vodenje in vzpodbude pri izvedbi diplomske naloge. Hvala Vam.

Hvala vsem sošolcem in prijateljem, ki so mi na kakršen koli način pomagali na mojih študentskih poteh.

Hvala mami in očetu za vse kar sta mi podarila.

Hvala Katarini, Poloni, Neži, Gašperju in Anamariji za vso bratsko in sestrsko podporo.

Draga Irena. Ne vem kako bi, ne vem, če sploh bi kdaj prišel do te življenjske točke brez tebe. Upam, da se ti bom lahko za vso tvojo neizmerno pomoč, podporo in razumevanje zahvaljeval vse življenje.